

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет управління
Кафедра логопедії та інноваційних технологій в інклюзії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

**«МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ»**

Виконала: студентка II курсу
групи СОЛ(I)-21м
Спеціальність: 016 Спеціальна освіта
Спеціалізація: 016.01 Логопедія
Освітня програма «Інклюзія в освіті»
Діно Лілія Сергіївна
Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Ленів Зоряна Павлівна
Рецензент: доктор педагогічних наук
професор Червінська Інна Богданівна

АНОТАЦІЯ

Пояснювальна записка: 65 сторінок основного тексту, 61 джерело, 3 таблиці, 2 діаграми, додатки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: зв'язне мовлення, мовленнєво-ігрова діяльність, інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, старший дошкільний вік, розвиток мовлення, комунікативна компетентність.

Об'єкт дослідження – розвиток зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – мовленнєво-ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

У кваліфікаційній роботі визначено та теоретично обґрунтовано роль мовленнєво-ігрової діяльності як ефективного засобу розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі.

У процесі дослідження здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми розвитку зв'язного мовлення та організації мовленнєво-ігрової діяльності дошкільників з ООП; охарактеризовано особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку; проаналізовано сучасні ігрові підходи в інклюзивній освіті.

Розроблено та апробовано комплекс мовленнєво-ігрових завдань і дидактичних ігор, спрямованих на формування зв'язного мовлення. Експериментально досліджено рівень розвитку зв'язного мовлення дітей до та після впровадження мовленнєво-ігрової діяльності, що підтвердило її ефективність. Надано практичні рекомендації для педагогів і логопедів щодо організації мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

ABSTRACT

Explanatory note: 65 pages of main text, 61 sources, 3 tables, 2 figures, and appendices.

KEYWORDS: coherent speech, speech-and-play activities, inclusion, children with special educational needs, senior preschool age, speech development, communicative competence.

The object of the study is the development of coherent speech in children with special educational needs.

The subject of the study is speech-and-play activities as a means of developing coherent speech in senior preschool children with special educational needs in an inclusive educational environment.

In the qualification paper, the author investigated the effectiveness of speech-and-play activities as a means of developing coherent speech in children with special educational needs in inclusive preschool settings.

In the course of the research, the author carried out a theoretical analysis of scientific sources on the problem of coherent speech development and play-based learning in inclusive education; identified the key characteristics of speech development in senior preschool children with special educational needs; analyzed modern speech-and-play approaches used in inclusive practice; developed and implemented a set of speech-and-play tasks and didactic games; experimentally examined the level of coherent speech development before and after the intervention; and provided practical recommendations for teachers and speech therapists on organizing speech-and-play activities in inclusive preschool groups.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	8
1.1. Поняття «зв'язного мовлення» та його значення у дошкільному віці	8
1.2. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами.....	14
1.3. Мовленнєво-ігрова діяльність як інструмент розвитку мовлення: психолого-педагогічні аспекти	20
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЄВО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	25
2.1. Стратегії впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в умовах інклюзії	27
2.2. Методичні прийоми розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через гру	36
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОВЛЕННЄВО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ	47
3.1. Методи та організація дослідження	47
3.2. Аналіз результатів дослідження ефективності мовленнєво-ігрових підходів.....	52
3.3. Рекомендації та практичні поради щодо впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах.....	59
Висновки до розділу 3	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	Ошибка! Закладка не определена.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток зв'язного мовлення є одним із ключових завдань дошкільної освіти, оскільки мовлення є основним засобом комунікації, пізнання світу та вираження думок. У сучасному освітньому середовищі питання розвитку мовлення набуває особливої значущості для дітей з особливими освітніми потребами, які часто стикаються з мовленнєвими труднощами, що ускладнюють їхню соціалізацію та інтеграцію. Зокрема, це стосується дітей із затримками мовленнєвого розвитку, розладами спектру аутизму, порушеннями слуху чи іншими особливостями, які потребують адаптованих методів навчання та виховання.

Сучасна педагогіка спрямована на впровадження інклюзивної освіти, яка забезпечує рівні умови для навчання всіх дітей незалежно від їхніх особливостей. У цьому контексті актуальним є пошук ефективних підходів і методик, що сприятимуть розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами. Одним із таких підходів є мовленнєво-ігрова діяльність, яка поєднує навчальний та розвивальний потенціал гри як провідної діяльності дошкільного віку.

Гра є природним середовищем для дитини, через яке вона вивчає навколишній світ, набуває соціального досвіду та формує мовленнєві навички. Використання гри в освітньому процесі дозволяє створити умови для активної участі кожної дитини, забезпечуючи мотивацію та позитивне емоційне ставлення до навчання. Особливо цінним є те, що гра сприяє не лише мовленнєвому розвитку, а й розвитку мислення, уяви, пам'яті та комунікативних навичок, що є важливими для успішної інтеграції дитини в суспільство. В умовах інклюзії значущість мовленнєво-ігрової діяльності зростає, адже вона дозволяє враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, адаптувати освітній процес та створювати середовище, яке сприяє розвитку всіх учасників. Інклюзивна освіта орієнтована на принципи доступності, індивідуалізації та партнерства між педагогами, дітьми та їхніми родинами.

Водночас реалізація цих принципів потребує ефективних методик, які враховують психофізіологічні особливості дітей з різними формами порушень.

Актуальність даної теми також визначається соціальним запитом на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей у здобутті якісної освіти. Інклюзія є важливим аспектом гуманізації суспільства, і розвиток мовлення як основного засобу спілкування відіграє ключову роль у процесі соціалізації. В умовах інклюзивного середовища мовленнєво-ігрова діяльність стає не лише способом навчання, а й засобом формування дружніх стосунків, взаємоповаги та толерантності серед дітей.

Дослідженням проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами старшого дошкільного віку за допомогою ігрової діяльності присвячено праці багатьох українських фахівців у галузі логопедії та спеціальної педагогіки, зокрема Богуш Алли Михайлівни, Рібцун Юлії Валентинівни, Трофименко Людмили Іванівни, Кабельнікової Наталії Володимирівни, Самойлової Ірини Володимирівни, Лесів Анни Анатоліївни та інших. У своїх наукових і методичних розробках зазначені автори ґрунтовно розглядають питання формування зв'язного мовлення, використання ігрових технологій у корекційно-розвивальному процесі та особливості організації логопедичної роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, що стало теоретичною основою даного дослідження.

Мета дослідження – дослідити мовленнєво-ігрову діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами старшого дошкільного віку в умовах інклюзії. У відповідності з поставленою метою дослідження були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукові джерела з проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.
2. Розглянути особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами.
3. Проаналізувати результати дослідження ефективності мовленнєво-ігрових підходів.

4. Розробити рекомендації та практичні поради щодо впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах.

Об’єкт дослідження – розвиток зв’язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – мовленнєво-ігрова діяльність як засіб розвитку зв’язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Для розв’язання поставлених мети і завдань застосовувався комплекс теоретичних і емпіричних **методів дослідження**: методи теоретичного дослідження (абстракція та конкретизація, індукція та дедукція, аналіз та синтез, порівняння, класифікація, узагальнення); емпіричні методи – педагогічний експеримент, спостереження, діагностичні завдання, аналіз результатів ігор.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій для педагогів і логопедів щодо організації мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах. Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів, а також у підготовці фахівців з інклюзивної освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (61 найменування, з них 2 – іноземною мовою) і додатків. Робота містить 3 таблиці, 2 діаграми. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 65 сторінках, повний обсяг – 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Поняття «зв'язного мовлення» та його значення у дошкільному віці

Зв'язне мовлення – це усне або письмове висловлювання, яке характеризується логічністю, послідовністю, граматичною правильністю та смисловою завершеністю. Воно забезпечує можливість передавання думок, почуттів, ідей та отримання зворотного зв'язку. У дошкільному віці розвиток зв'язного мовлення є основою формування мовленнєвої компетентності дитини, яка впливає на всі аспекти її розвитку.

Логічність висловлювання полягає в тому, що воно має певну послідовність і зв'язність, а також логічні причинно-наслідкові зв'язки. Мовлення, яке є логічним, легко сприймається, оскільки кожна частина висловлювання відповідає на попередні питання або пов'язана з іншими елементами через причинно-наслідкові зв'язки. Логічне мовлення дозволяє слухачу або читачеві зрозуміти не лише факт, але й його сутність, зв'язок з іншими фактами. Це дуже важливо в навчальному процесі, адже дитина повинна вміти пояснити свої думки таким чином, щоб вони логічно впливали одна з іншою[2, с. 10].

На думку Білан О. І., граматична правильність також є однією з основних складових зв'язного мовлення. Це означає, що мовлення повинно відповідати нормам граматики рідної мови. Важливо дотримуватись усіх правил, таких як правильне вживання форм слів, узгодження членів речення, правильний вибір часів та інших граматичних конструкцій[5, с. 56]. Граматична правильність допомагає уникнути непорозумінь і неточностей у мовленні. У дошкільному віці важливо почати формувати у дітей правильне розуміння граматичних норм

через різноманітні вправи, завдання та ігри, що стимулюють правильне мовлення.

Богущ А. М. зазначає, що смислова завершеність мовлення означає, що висловлювання має чітку основну думку, яку слухач може зрозуміти без додаткових пояснень. У кожному висловлюванні має бути закладена конкретна мета чи ідея, яку воно передає. Якщо висловлювання не має смислової завершеності, воно стає важким для сприйняття, і слухач може не зрозуміти, що саме хоче сказати мовник. Тому важливо, щоб кожне речення або текст були закінченими і зрозумілими для того, хто слухає або читає[6, с. 220].

Координованість в мовленні забезпечується правильним поєднанням мовних одиниць у тексті. Це означає, що слова, речення та абзаци повинні поєднуватися таким чином, щоб весь текст виглядав логічно і цілісно. Координованість дозволяє структурувати мовлення так, щоб кожна частина була тісно пов'язана з іншою, а переходи між ними були плавними. Це допомагає створити текст, який легко сприймається і не викликає ускладнень при його прочитанні або слуханні.

Трофименко Н. М. підкреслює, що зв'язне мовлення в дошкільному віці має надзвичайно важливе значення для розвитку дитини, оскільки воно є основою не лише мовленнєвого, а й загального психічного та соціального розвитку[52, с. 50]. Однією з ключових функцій зв'язного мовлення є його вплив на розвиток мислення. Мовлення є основою для формування як логічного, так і абстрактного мислення, оскільки воно допомагає організувати думки в певну послідовність, створюючи логічні зв'язки між окремими елементами. Завдяки цьому діти навчаються аналізувати інформацію, порівнювати явища та об'єкти, робити узагальнення, висловлювати свої припущення і формулювати висновки. Наприклад, в процесі розповіді про події або явища дитина вчиться виділяти головне, структурувати свої думки, а також правильно використовувати мовні елементи для вираження причинно-наслідкових зв'язків. Ці навички є основою для розвитку критичного мислення

та здатності до вирішення складних завдань, що важливо в навчальному процесі.

Зв'язне мовлення також сприяє розвитку у дітей здатності до абстрактного мислення, тобто до оперування ідеями та поняттями, які не завжди мають конкретне фізичне вираження. Гавриш Н. пише, що наприклад, через мовлення дитина вчиться висловлювати свої уявлення про абстрактні категорії, такі як дружба, любов, справедливість тощо[11, с. 25]. Це допомагає їй розвивати здатність до рефлексії, самопізнання та пізнання навколишнього світу.

Іншою важливою функцією зв'язного мовлення є його роль у процесі соціалізації дитини. Вміння чітко і послідовно висловлювати свої думки та почуття дозволяє дитині краще взаємодіяти з оточуючими – як з однолітками, так і з дорослими. Завдяки розвиненому мовленню дитина може виражати свої потреби, бажання та думки, що є важливим етапом в її соціальній адаптації. Спілкування допомагає дитині знаходити спільну мову з іншими дітьми, будувати взаємини, вирішувати конфлікти, обирати різні стратегії для досягнення взаєморозуміння[12, с. 210].

Мовлення дозволяє дітям брати участь у групових іграх та інших формах спільної діяльності, що сприяє формуванню навичок командної роботи, а також навичок спілкування в контексті різних соціальних ролей. Крім того, зв'язне мовлення допомагає дитині не лише висловлювати свої власні думки, а й слухати інших, розуміти їхні переживання та погляди. Це є основою для формування емпатії та навичок взаємодії в різних соціальних ситуаціях.

Зв'язне мовлення є важливим інструментом для вираження емоцій та почуттів. Для маленьких дітей, які ще не завжди здатні чітко сформулювати свої переживання, вміння виражати свої емоції через мовлення є дуже важливим аспектом психоемоційного розвитку. Звуки, слова, інтонація – всі ці елементи дозволяють дитині передавати емоційний стан, відчуття радості, суму, страху чи збудження. Вміння дитині висловлювати свої емоції також дає їй можливість краще розуміти емоційні стани інших людей, що важливо для розвитку соціальних навичок і здатності до співпереживання.

Крім того, зв'язне мовлення допомагає дітям адаптуватися до різних ситуацій, відчувати впевненість у своїх силах і бути здатними виражати свої думки без страху перед нерозумінням. Це дає можливість розвивати емоційну стабільність і відчуття безпеки, що важливо для загального психічного здоров'я.

Зв'язне мовлення є базою для подальшого навчання в школі. Оскільки мовлення відіграє центральну роль у процесах мислення, соціалізації та вираження емоцій, воно також є основою для розвитку навичок читання, письма і засвоєння нових знань. Діти, які мають добре розвинене мовлення, легше засвоюють абстрактні поняття, структуру мовних одиниць та граматичні правила, що є необхідними для навчання в школі.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей залежить від різноманітних чинників, які взаємодіють між собою і сприяють чи гальмують цей процес. Одним із найважливіших чинників, що впливають на розвиток мовлення, є середовище, в якому дитина знаходиться. Сприятливе мовленнєве середовище має величезне значення для формування зв'язного мовлення у дітей[37, с. 250]. Мовленнєве середовище – це не лише те, що дитина чує і сприймає від дорослих, а й те, якими є умови для її активної участі в мовній комунікації.

Якщо навколо дитини є активне мовленнєве середовище, де дорослі часто та правильно використовують мову, пояснюють, розповідають, задають запитання і дають можливість дитині відповідати та висловлюватися, то це стимулює мовленнєвий розвиток. Чим більше дитина чує мовних зразків, тим швидше вона засвоює нові мовні конструкції, словниковий запас і граматичні правила. У такому середовищі дитина має можливість тренувати і розвивати свої мовні здібності, прагнучи до активної участі в комунікації[40, с. 350].

Завдяки багатому мовленнєвому оточенню дитина не лише засвоює мову, а й розвиває свою здатність до виразного та логічного мовлення, здатного передавати складніші думки та емоції. Це середовище можна створити вдома, в дитячому садку чи в будь-якому іншому освітньому закладі, де дитина постійно взаємодіє з мовними зразками і отримує стимул до активного мовлення.

Іншим важливим чинником є мовленнєва активність дорослих, зокрема батьків, вихователів і вчителів. Дорослі не лише є основними комунікаційними партнерами для дітей, але й виконують роль мовленнєвих моделей, які надають дитині конкретні зразки для наслідування. Мовленнєва активність дорослих полягає в тому, як вони ведуть розмови з дітьми, які мовні конструкції використовують, чи достатньо емоційно забарвлене їхнє мовлення, чи правильно вони формулюють запитання та відповіді.

Дорослі повинні служити прикладом правильного мовлення: чітко, грамотно, без зайвих пауз або нечітких формулювань. Якщо дорослі використовують мовлення в контексті, збагачують дитину новими словами та виразами, пояснюють значення складних понять, то дитина активно включається у мовну комунікацію і намагається наслідувати ці зразки. Наприклад, якщо вихователь у дитячому садку задає питання, спрямовані на розвиток логічного мислення, допомагаючи дитині правильно будувати речення, дитина починає застосовувати отримані зразки в своєму мовленні[42, с. 180].

Мовленнєва активність дорослих також включає в себе організацію спеціальних ігор, занять, де активно використовуються мова і мовленнєві навички, що сприяють розвитку зв'язного мовлення. Важливо, щоб дорослі забезпечували регулярний і різноманітний мовленнєвий контакт з дитиною.

Індивідуальні особливості дитини також мають значний вплив на розвиток її мовлення. Це можуть бути різноманітні психологічні і фізіологічні фактори, які визначають темпи та характер мовленнєвого розвитку. Наприклад, темперамент дитини може впливати на її бажання чи небажання активно спілкуватися. Діти з активним темпераментом, як правило, швидше починають говорити і частіше використовують зв'язне мовлення, тоді як діти з менш активним темпераментом можуть бути більш мовчазними, потребувати більше часу для розвитку своїх мовленнєвих навичок[57, с. 24].

Також пізнавальні інтереси дитини можуть визначати, наскільки активно вона буде використовувати мовлення. Якщо дитина має широкий спектр

інтересів і цікавість до навколишнього світу, то її мовлення буде більш активним і різноманітним. Водночас якщо інтереси дитини обмежені або вона не зацікавлена в розмовах з оточуючими, мовленнєвий розвиток може бути сповільненим.

Мовленнєві здібності дитини є ще одним важливим фактором. Деякі діти можуть мати природні схильності до мовлення, тоді як інші потребують більше часу і зусиль для того, щоб правильно сформулювати свої думки та висловити їх у зв'язній формі. Рівень розвитку мовленнєвих здібностей залежить не тільки від природних даних, але й від тих умов, в яких дитина росте і навчається.

Фізіологічний стан дитини також суттєво впливає на розвиток її мовлення. Один із важливих аспектів – це стан слуху і зору. Якщо у дитини є проблеми із слухом, вона може не чути або не правильно сприймати звуки, що ускладнює процес засвоєння мови. Проблеми зі слухом можуть призвести до затримки мовленнєвого розвитку або до неправильної артикуляції звуків. Тому важливо вчасно звертати увагу на можливі порушення слуху та зору і своєчасно їх коригувати[58, с. 275].

Також на розвиток мовлення впливає стан нервової системи дитини. Наприклад, діти з підвищеною нервовою збудливістю можуть бути менш здатними до концентрування уваги на мовленнєвих завданнях, що впливає на розвиток зв'язного мовлення. У свою чергу, діти з нормальною нервовою регуляцією зазвичай швидше адаптуються до мовленнєвих умов і використовують більше складних мовленнєвих конструкцій.

Отже, зв'язне мовлення є важливим етапом розвитку мовних навичок у дітей, яке забезпечує чітке і логічне висловлювання думок, допомагає формувати когнітивні здібності, сприяє соціалізації та емоційному вираженню. Його розвиток залежить від багатьох чинників, таких як стимулююче середовище, мовленнєва активність дорослих, індивідуальні особливості дитини та фізіологічний стан.

1.2.Особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою їхнього загального розвитку, адже мовлення не лише забезпечує комунікацію, а й впливає на формування мислення, емоційної сфери та соціальних навичок. Для дітей з особливими освітніми потребами цей процес має свої специфічні особливості, зумовлені як фізіологічними, так і психологічними чинниками. Порухення мовленнєвого розвитку можуть впливати на формування звукової культури, граматичної структури мовлення, збагачення словникового запасу та зв'язного мовлення.

На думку Городецької Г., однією з ключових рис мовленнєвого розвитку дітей з ООП є сповільненість цього процесу. Мовлення у таких дітей може з'являтися значно пізніше, ніж у їхніх однолітків. Це проявляється як у затримці появи перших слів, так і в труднощах формування зв'язного мовлення[13, с. 80]. Дитина може довго залишатися на стадії лепету або використовувати лише окремі звуки і склади для вираження своїх потреб. Така затримка нерідко є наслідком різних органічних чи функціональних порушень центральної нервової системи, вроджених аномалій, генетичних факторів або недостатньої стимуляції з боку оточення. Як результат, дитина має обмежені можливості для комунікації, що впливає на її соціальну взаємодію та розвиток пізнавальної діяльності.

Самойлова І. В. зазначає, що наступною особливістю є обмежений словниковий запас. У дітей з ООП часто спостерігається значно менше слів у активному словниковому запасі порівняно з їхніми однолітками. Процес поповнення словника також відбувається значно повільніше[21, с. 80]. Діти можуть довго користуватися лише знайомими словами, уникаючи нових понять чи термінів. Це пояснюється труднощами в засвоєнні інформації, недостатньою мотивацією до пізнання нового та складнощами у формуванні асоціативних зв'язків. Крім того, багато слів використовуються некоректно або не до кінця

усвідомлено, що призводить до непорозумінь у спілкуванні. У такій ситуації дуже важливим є створення умов для збагачення словника дитини через ігрові методики, активне читання, обговорення побутових ситуацій та використання інтерактивних технологій.

Останнім часом у тенденціях формування навичок письма у дітей з ООП простежується нахил до застосування нейропсихологічних засад. Згідно з цими підходами, корекційна робота над розвитком мовлення проводиться з огляду на такі чинники: нейродинамічні процеси, роль кінестетики та кінетики, роботу з фонематичними процесами, механізми обробки візуальної інформації, розвиток просторових уявлень, а також процеси планування, управління та моніторингу діяльності[30].

Кабельнікова Н. В. у своїй праці пише, що порушення граматичної структури мовлення також є характерною рисою дітей з ООП. Вони мають значні труднощі у формуванні речень, правильному вживанні відмінків, часових форм, узгодженні слів за родом, числом і відмінком[24, с. 150]. Часто у мовленні таких дітей спостерігається аграматизм, тобто відсутність або неправильне використання граматичних конструкцій. Наприклад, дитина може сказати: «Мама йти магазин» замість «Мама пішла в магазин». Це зумовлено як когнітивними порушеннями, так і недостатньо розвинутими навичками аналізу й синтезу мовних елементів. Для подолання таких труднощів важливо використовувати вправи на моделювання речень, читання з роз'ясненням граматичних конструкцій та повторення правильно сформульованих фраз.

Проблеми з артикуляцією є ще одним суттєвим аспектом мовленнєвих труднощів у дітей з ООП. Вони можуть включати неправильну вимову звуків (картавість, шепелявість), заміну одних звуків іншими або їх повну відсутність. Наприклад, дитина може замінювати звук «р» на «л» або взагалі його не вимовляти. Причинами таких порушень є недорозвиненість артикуляційного апарату, слабкість мовленнєвих м'язів, нейромоторні порушення або звичка неправильної вимови, яка не була скоригована вчасно. Такі діти можуть мати труднощі з вимовою навіть простих слів, що додатково ускладнює їхнє

спілкування. Для корекції артикуляційних порушень використовуються спеціальні логопедичні вправи, артикуляційна гімнастика, масаж мовленнєвих м'язів і регулярна практика правильного звуковимовлення[1, с. 4].

Останньою важливою рисою є порушення фонематичного слуху – здатності розрізняти схожі за звучанням звуки. Діти з такими проблемами часто не можуть визначити, який саме звук вони почули, що призводить до плутанини у відтворенні слів. Наприклад, слова «банка» і «папка» можуть сприйматися дитиною як однакові за звучанням. Це порушення ускладнює засвоєння грамоти, читання та письма, оскільки дитина не може адекватно зіставити звук із відповідною літерою. Для розвитку фонематичного слуху застосовуються вправи на розрізнення звуків, ігри на впізнавання слів за першим або останнім звуком, а також спеціальні завдання на фонематичний аналіз і синтез[7, с. 117]. Види порушень мовлення та їх прояви:

1) Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) є складним порушенням, що характеризується недостатнім формуванням мовленнєвої системи у дітей. Цей стан може виникати навіть за умови збереження слуху та інтелекту, але суттєво впливає на здатність дитини до комунікації.

Одним із ключових проявів ЗНМ є повна або часткова відсутність зв'язного мовлення. Діти з таким порушенням часто не можуть формулювати речення або зв'язні висловлювання. Вони обмежуються окремими словами або короткими фразами, які нерідко є спрощеними та не передають повного змісту. Наприклад, замість фрази «Я хочу гратися з м'ячем» дитина може сказати лише «Гратися» або «М'яч».

Ще однією характерною рисою є використання спрощених слів або односкладових виразів. Через обмежений словниковий запас діти вдаються до найпростішого способу вираження своїх думок, що ускладнює їхнє спілкування з однолітками та дорослими.

Діти із ЗНМ також можуть демонструвати змішування складів або перестановку частин слова. Наприклад, слово «телефон» може звучати як «фонтел», а «ковдра» – як «вдра». Такі труднощі пов'язані з порушенням

фонематичного слуху, недостатньою координацією мовленнєвих рухів або загальною нерозвиненістю мовлення.

Причини виникнення ЗНМ можуть бути різноманітними, зокрема органічні ураження мозку, генетичні порушення, неврологічні захворювання чи несприятливі умови виховання. Для корекції необхідно залучати логопеда, проводити систематичні заняття з розвитку артикуляції, словникового запасу та фонематичного слуху. Своєчасна підтримка допоможе дитині опанувати базові мовленнєві навички й покращити якість її комунікації[26, с. 220].

2) Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) є одним із найпоширеніших видів мовленнєвих порушень у дітей, яке стосується здатності правильно вимовляти звуки та розрізняти їх у мовленні. Це порушення може негативно впливати на формування усного та письмового мовлення дитини[24, с. 150].

Основним проявом ФФНМ є неправильна вимова окремих звуків або навіть їхня повна відсутність. Наприклад, дитина може замінювати звук [р] на [л] або взагалі не вимовляти його, створюючи значні труднощі для розуміння її мовлення. Часто діти зіткнуться з проблемами у вимові свистячих ([с], [з]) чи шиплячих звуків ([ш], [ж]). Іноколи вони спрощують звуковий склад слова, пропускаючи важкі для них звуки або склади.

Крім того, у дітей із ФФНМ спостерігаються труднощі з фонематичним аналізом – здатністю розпізнавати звуки в слові та розрізняти схожі за звучанням фонemi. Наприклад, вони можуть не розрізняти слова «пила» і «біла» або «тато» і «дата». Через це дітям важко розділяти слова на звуки чи склади, що ускладнює процеси читання й письма. Причини ФФНМ можуть бути різними: органічні ураження центральної нервової системи, слабкість артикуляційного апарату, недостатній розвиток фонематичного слуху, несприятливі соціальні умови чи педагогічна занедбаність[45, с. 258].

3) Моторна алалія – це розлад мовлення, що проявляється у труднощах формування активного мовлення, незважаючи на збережене розуміння мови. Такий стан часто виникає внаслідок пошкодження мовленнєвих центрів

головного мозку, що відповідають за продукцію мовних одиниць, але не впливає на здатність сприймати мову. Люди з моторною алалією, як правило, розуміють мовлення оточуючих, однак самі не можуть сформулювати думки у вигляді слова або речення.

Однією з характерних ознак моторної алалії є спрощення синтаксичних конструкцій. Це може проявлятися у відсутності в мовленні прийменників, сполучників, а також у використанні коротких, незавершених речень. Порушення в будові речень значно ускладнює взаєморозуміння, оскільки комунікація стає фрагментарною, зокрема, через відсутність важливих мовних елементів, які забезпечують зв'язність і логічність висловлювань[47, с. 100].

У дітей з моторною алалією може спостерігатися також обмежений словниковий запас. Вони часто вживають лише прості слова або ж замінюють складні вирази спрощеними варіантами. Цей розлад часто вимагає спеціального корекційного втручання, яке включає логопедичні заняття та вправи на розвиток мовленнєвих навичок. За умови своєчасного лікування та підтримки розвиток мовлення може значно покращитися.

4) Сенсорна алалія – це порушення, при якому людина не здатна правильно розуміти мовлення інших, незважаючи на те, що слухові органи функціонують нормально. Такий розлад мовлення виникає внаслідок ураження слухових або мовленнєвих центрів головного мозку, що відповідають за обробку і розпізнавання мовних звуків. У людей з сенсорною алалією спостерігається значне ускладнення у розумінні мови, зокрема, важко сприймати звуки, склади та слова в контексті.

Однією з основних ознак цього порушення є хаотичність власного мовлення. Людина може говорити нечітко, без логічного зв'язку між словами та фразами. Часто в мовленні відсутня послідовність, використання слів може бути невірним або зміщеним. Це призводить до того, що мовлення стає складним для розуміння навіть для оточуючих[48, с. 90].

Незважаючи на труднощі у розумінні мови, люди з сенсорною алалією часто зберігають здатність до фізичної артикуляції – вони можуть вимовляти

слова, але їхнє значення буде невірним або не пов'язаним з контекстом. Це свідчить про порушення у процесах сприймання та розпізнавання мовних звуків, що впливає на формування правильних мовленнєвих конструкцій.

5) Дизартрія – це розлад мовлення, який виникає внаслідок ураження мовленнєвих м'язів, що відповідають за артикуляцію звуків. Це порушення не впливає безпосередньо на інтелектуальні здібності людини, але значно ускладнює процес вимови, оскільки порушення рухів м'язів, пов'язаних з мовленням, заважає формуванню чітких звуків[54, с. 120].

Основною ознакою дизартрії є нечіткість вимови, коли звуки стають «розмитими» або неповними. Людина може не чітко вимовляти слова, що значно ускладнює розуміння її мовлення. Вимова може бути надто тихою або надто гучною, із зниженим або посиленням тембром голосу. Також може спостерігатися утруднене дихання при мовленні, що ще більше впливає на чіткість звуків.

Причини дизартрії можуть бути різними, але в основному вона виникає через порушення роботи центральної нервової системи, зокрема ураження мозку чи нервових шляхів, що відповідають за управління мовленнєвими м'язами. Дизартрія може бути наслідком травм, інсультів, неврологічних захворювань, таких як церебральний параліч, а також через вроджені порушення.

6) Заїкання – це порушення мовлення, яке проявляється у вигляді спазмів або затримок під час говоріння, що ускладнює нормальну комунікацію. Людина, яка страждає від заїкання, може мати труднощі в чіткій та плавній вимові слів. Це розлад зазвичай супроводжується повтореннями складів, звуків чи слів, а також затримками перед початком висловлювання.

Основними ознаками заїкання є непередбачувані паузи, повтори звуків або слів, а також інколи мимовільні рухи, як-от моргання чи покачування головою, що може бути результатом напруження або спазмів мовленнєвих м'язів. Такі мовленнєві спазми можуть бути легкими, але іноді вони можуть бути настільки вираженими, що суттєво порушують здатність людини спілкуватися[55, с. 240].

Отже, мовленнєвий розвиток дітей з особливими освітніми потребами має свої специфічні особливості, які обумовлені фізіологічними, психологічними та соціальними чинниками. Порушення в цьому процесі можуть значно впливати на здатність до комунікації, соціальну адаптацію та пізнавальний розвиток. Затримка мовлення, обмежений словниковий запас, порушення граматичних конструкцій, проблеми з артикуляцією та фонематичним слухом – все це створює додаткові труднощі для дітей.

1.3. Мовленнєво-ігрова діяльність як інструмент розвитку мовлення: психолого-педагогічні аспекти

Мовленнєво-ігрова діяльність є важливим інструментом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, зокрема у контексті організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Вона забезпечує як розвиток мови, так і розвиток когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Розглянемо психолого-педагогічні аспекти цієї діяльності.

Гра є основною формою активності для дітей дошкільного віку, що дозволяє не лише забезпечити розвиток мовлення, а й інтегрувати різні види знань, навичок і вмінь. Оскільки в дошкільному віці розвиток відбувається в основному через гру, ця діяльність є ефективним способом для дітей вивчати і використовувати мову в реальних ситуаціях[22, с. 68]. Таким чином, мовленнєво-ігрова діяльність виступає не тільки формою навчання, а й природним засобом розвитку мовленнєвої компетентності.

Завдяки гнучкості і варіативності ігрових форм, мовленнєво-ігрова діяльність створює умови для розвитку мовлення, яке відповідає індивідуальним можливостям дітей з ООП. Наприклад, для дітей з порушеннями слуху або зоровими обмеженнями можна використовувати спеціалізовані ігри, які стимулюють їхню мовленнєву активність через інші сенсорні канали. У разі порушень слуху використовуються візуальні стимулюючі матеріали, знаки жестової мови та інші методи, що допомагають

збудити інтерес до мовленнєвої діяльності. Ігрова діяльність також дозволяє створити такі умови, коли дитина не відчуває тиску чи вимог, а сама органічно освоює мову в процесі гри.

Один із важливих аспектів мовленнєво-ігрової діяльності – це її здатність активно залучати дітей до взаємодії з оточуючим світом, що сприяє розвитку їхніх мовленнєвих навичок. Гра вимагає, щоб діти висловлювали свої думки, ставили запитання, відповідали на запити інших учасників гри, таким чином формуючи навички спілкування[25, с. 102]. Коли дитина бере участь у грі, вона повинна активно слухати інших, чітко реагувати на їхні висловлювання, адекватно відповідати і проявляти ініціативу. Це сприяє розвитку слухового сприйняття мови, її звукової структури та граматичних конструкцій. Важливе значення має і розвиток комунікативних навичок, які безпосередньо пов'язані з мовленнєвим розвитком, оскільки комунікація є основною метою мовленнєвого процесу.

У мовленнєво-ігровій діяльності діти мають змогу вивчати не лише слова, а й структури речень, вчитися використовувати їх у контексті. Ігри з мовленнєвим компонентом можуть включати різноманітні вправи, спрямовані на вдосконалення лексичного запасу. Для дітей з ООП, зокрема, можуть бути використані спеціалізовані ігри, які дозволяють через повторення нових слів чи виразів закріпити їх у пам'яті. Крім того, рольові ігри, де дитина займає певну роль, наприклад, лікаря або вчителя, дають їй можливість активно використовувати нові слова і вирази, що сприяє формуванню граматичних конструкцій та підвищує впевненість у власних мовленнєвих силах[34, с. 28].

Важливою складовою мовленнєво-ігрової діяльності є здатність дітей оволодівати звуковою культурою мови. Це передбачає розвиток фонематичного слуху, здатності розрізняти звуки, вимовляти їх чітко, а також усвідомлення того, як правильна артикуляція і інтонація змінюють зміст сказаного. Наприклад, через гру на виявлення звуків, їх співвідношення з буквами, діти можуть навчатися правильно вимовляти звуки та згодом використовувати їх у складі слів та речень. Мовленнєво-ігрові завдання також сприяють розвитку

вміння розрізняти тональність і інтонацію мови, що важливо для правильного сприйняття мовленнєвих конструкцій у контексті[36, с. 138].

Психологічний аспект мовленнєво-ігрової діяльності полягає також у тому, що гра є безпосереднім способом розвитку емоційного сприйняття мови. Діти в ігровій діяльності не лише відтворюють мовленнєві конструкції, а й здатні переживати емоції через свої персонажі або ролі. Вони можуть виражати радість, сум, здивування, страх, що допомагає їм краще освоїти інтонаційну варіативність мови. Для дітей з ООП важливо створювати такі ігрові ситуації, де емоційне сприйняття мови розвивається через активне включення в гру, де емоційний контекст допомагає зрозуміти значення та призначення різних інтонацій.

Щодо кожної дитини, яка має особливості у своєму психофізичному розвитку й потребує індивідуалізованого підходу, навчальний процес підлаштовується: встановлюються специфічні варіанти форм, способів, прийомів, а також технічних і дидактичних засобів, задіяних у навчанні. Крім того, облаштовуються відповідні умови через створення фізичного середовища (із застосуванням принципів універсального дизайну) та вносяться корективи у навчально-методичне забезпечення. Це означає, що змінюється сутнісна наповненість змісту, застосовувані методи та форми навчання, стандартні навчальні розклади, навчальні програми, методичні настанови, плани занять, а також розробляються персоналізовані навчальні плани [31].

Використання мовленнєво-ігрової діяльності в роботі з дітьми старшого дошкільного віку, зокрема з дітьми з особливими освітніми потребами, дозволяє не лише здійснювати корекційно-розвивальну роботу в напрямку мовленнєвого розвитку, а й створювати ситуації, які сприяють розвитку соціальних навичок, комунікативної активності, емоційної зрілості. Ігри дозволяють дітям освоювати правила соціального взаємодії, норми поведінки в суспільстві, що дуже важливо для їх подальшої соціалізації[54, с. 48–53]. Особливо це стосується дітей, які мають порушення в розвитку, оскільки гра

дозволяє компенсувати деякі недоліки і сформувати вміння спілкуватися в різних соціальних контекстах.

Одним із основних аспектів розвитку мовлення є збагачення лексичного запасу, і саме ігрові ситуації можуть бути ефективним способом цього. Рольові ігри – це потужний інструмент для введення нових слів у мовлення дітей. Коли діти виконують певні соціальні ролі, наприклад, роль лікаря, продавця, мами або вчителя, вони змушені використовувати відповідну лексику, що допомагає засвоїти нові терміни та фрази.

У таких іграх важливо, щоб учасники активно взаємодіяли між собою, ставили запитання, відповідали на них, ділилися досвідом, що є чудовою можливістю для поповнення лексичного запасу. Наприклад, в іграх «магазин» чи «лікарня» можна вводити нові слова, пов'язані з професіями, предметами, діями, а також визначеннями хвороб чи засобів лікування. Рольові ігри дають дітям змогу не тільки вивчати нові слова, а й навчатися їх правильно використовувати в мовленнєвих конструкціях, що сприяє їх засвоєнню та запам'ятовуванню[44, с. 100].

Ігри допомагають також у розвитку граматичних структур. Граматика – це одна з важливих складових мовлення, яка дозволяє правильно будувати речення, формулювати запитання, висловлювати думки чітко та зрозуміло. Під час гри діти не просто виголошують окремі слова, а складають цілі речення, діалоги, історії. Це дозволяє їм практикуватися в правильному поєднанні слів у реченнях, вивчати граматичні правила. Наприклад, в ігрових ситуаціях можна використовувати вправи на складення речень, формування запитань, використання різних граматичних конструкцій, таких як прислівникові, дієслівні форми, прийменники. Ігри на складання діалогів дозволяють дітям практикуватися в правильному формулюванні питань і відповідей, вживанні різних частин мови у відповідному контексті.

Ігри, спрямовані на розвиток фонематичного слуху, є важливою складовою частиною мовленнєвої діяльності. Для розвитку фонематичного слуху можна використовувати ігри, в яких дитина повинна слухати і відрізняти різні звуки,

наприклад, за допомогою ігор на класифікацію звуків за категоріями (твердий/м'який, голосний/приголосний). Завдяки таким вправам діти розвивають не лише здатність до правильного вимовляння звуків, але й здатність розрізняти фонему, що є важливим для побудови правильних граматичних конструкцій[52, с. 50].

Для дітей з ООП важливо, щоб мовленнєва діяльність була адаптована до їхніх індивідуальних можливостей. Оскільки ці діти можуть мати специфічні мовленнєві труднощі, необхідно враховувати їхні особливості розвитку при організації ігрових ситуацій. Важливо, щоб ігри не тільки розвивали мовлення, але й були коректно адаптовані до рівня розвитку кожної дитини, щоб уникнути перевантаження чи невдач у процесі навчання.

Так, для дітей з порушеннями слуху особливо важливо використовувати зорові стимулюючі матеріали – картки з буквами, малюнки, піктограми, жести, що допомагають розвинути мовленнєвий процес за допомогою інших каналів сприйняття, крім слухового. Такі матеріали дозволяють збагачувати лексичний запас дітей і покращувати розуміння мовленнєвих структур через зорові асоціації[25, с. 102].

Ігри з використанням жестової мови, картини, знаки, а також створення ігрових ситуацій, де дитина повинна використовувати мову в контексті, можуть допомогти дітям з порушеннями слуху активно брати участь у навчальному процесі, розвиваючи мовленнєву активність та покращуючи сприйняття мови.

Для дітей з порушеннями зору необхідно використовувати тактильні матеріали та ігри, які залучають інші сенсорні канали. Для таких дітей важливо давати можливість активно взаємодіяти з навколишнім світом через дотик, відчуття та слух.

Це можуть бути ігри на відчуття предметів, диференціацію звуків, а також використання адаптованих карток та об'єктів з рельєфними зображеннями. Важливе значення має також створення ситуацій, в яких дитина може самостійно обирати, використовувати або створювати образи через тактильні

матеріали, що буде сприяти розвитку уяви, покращенню мовленнєвих навичок і формуванню просторового уявлення.

Ігри повинні бути спрямовані на індивідуальні потреби кожної дитини, враховувати її фізичні, інтелектуальні та емоційні особливості. У роботі з дітьми з ООП важливо постійно моніторити їхній розвиток, відстежувати прогрес і за необхідності коригувати ігрові ситуації та вправи.

Ігри, що є доступними та враховують індивідуальні можливості, створюють для дітей сприятливі умови для розвитку мовлення, а також для подолання психологічних бар'єрів і формування впевненості у своїх силах[59, с. 220]. Ігрові ситуації дозволяють створити емоційно комфортне середовище, де кожна дитина може відчувати себе успішною, реалізувати свої потенційні можливості та активно залучатися до навчального процесу.

Отже, мовленнєво-ігрова діяльність є важливим інструментом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Гра, як основна форма активності в цьому віці, сприяє розвитку не тільки мовлення, а й когнітивних, емоційних та соціальних навичок.

Вона дозволяє дітям вивчати та використовувати мову в реальних ситуаціях, створюючи умови для розвитку, які відповідають індивідуальним можливостям кожної дитини, зокрема через адаптацію ігрових форм для дітей з порушеннями слуху, зору та інших обмежень.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи викладене у розділі 1, можна зробити такі висновки:

1. Зв'язне мовлення – це усне або письмове висловлювання, яке характеризується логічністю, послідовністю, граматичною правильністю та смисловою завершеністю. Воно забезпечує передачу думок, почуттів та ідей, а також отримання зворотного зв'язку. У дошкільному віці зв'язне мовлення є основою мовленнєвої компетентності, яка впливає на розвиток когнітивних і соціальних навичок дитини.

2. Діти з особливими освітніми потребами стикаються зі специфічними труднощами мовленнєвого розвитку, що проявляються у затримці мовлення, обмеженому словниковому запасі, аграматизмі та артикуляційних порушеннях. Ці труднощі можуть бути пов'язані з органічними особливостями нервової системи, недостатньою стимуляцією з боку оточення або особливостями когнітивного розвитку. Особлива увага має приділятися розвитку фонематичного слуху, який є основою правильного сприйняття та відтворення звуків.

3. Мовленнєво-ігрова діяльність є ефективним засобом розвитку мовлення дітей дошкільного віку, особливо в умовах інклюзивного навчання. Вона створює природне середовище для формування мовленнєвих навичок, розширення словникового запасу та освоєння граматичних конструкцій. Ігрова діяльність сприяє активній взаємодії дітей, розвитку комунікативних умінь та емоційного сприйняття мови. Для дітей з ООП адаптація ігор дозволяє враховувати індивідуальні особливості, використовувати різні сенсорні канали та уникати стресових ситуацій.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЄВО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Стратегії впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в умовах інклюзії

Інклюзивна освіта передбачає створення умов для розвитку всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей, у тому числі для дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Для розвитку мовлення у таких дітей, зокрема зв'язного мовлення, необхідно використовувати спеціалізовані стратегії. Мовленнєва діяльність в інклюзивному середовищі має бути адаптована до індивідуальних потреб кожної дитини, з урахуванням її рівня мовленнєвого розвитку та психофізіологічних особливостей.

Рольові ігри як інструмент розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є однією з найефективніших стратегій в педагогічній практиці, особливо в умовах інклюзивного середовища. Вони допомагають не тільки розвивати словниковий запас, а й формувати вміння дітей логічно і зв'язно висловлювати свої думки. Рольові ігри сприяють розвитку мовлення в природному контексті, що є важливим для дітей різного рівня мовленнєвого розвитку[54, с. 48–53].

Стратегія створення тематичних ігор, де кожна дитина має можливість вибрати роль, яка відповідає її інтересам і мовленнєвим можливостям, є основою для розвитку зв'язного мовлення[4, с. 78]. Важливо, щоб ці ігри були адаптовані для дітей з різним рівнем мовленнєвого розвитку, особливо в інклюзивних умовах, де серед учасників можуть бути діти з різними потребами та можливостями.

Однією з переваг рольових ігор є те, що вони дозволяють дітям випробувати себе в різних соціальних ролях і контекстах, що є необхідним для формування комунікативних навичок. Кожна роль — чи то продавець, лікар,

вчитель, або мама – надає дитині можливість використовувати різноманітні мовленнєві конструкції і слова, що стосуються певних ситуацій. Це сприяє розвитку здатності будувати зв'язні висловлювання, що важливо для зв'язного мовлення.

У процесі рольових ігор діти мають змогу не тільки спілкуватися між собою, а й взаємодіяти з педагогом, який виступає як керівник процесу. Вчитель або вихователь може сприяти розвитку мовлення, додаючи нові елементи в гру, пропонуючи нові ролі, що дозволяє розширювати мовний досвід дитини. Наприклад, під час гри «Магазин» педагог може запропонувати дітям різні варіанти товарів, і кожен з них повинен представити товар, використовуючи відповідну лексику та граматичні конструкції[51, с. 100].

У межах інклюзивного середовища рольові ігри мають особливе значення, оскільки дозволяють забезпечити рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їх мовленнєвих здібностей. Для дітей з мовленнєвими проблемами можна створювати спеціальні ситуації, де вони зможуть використовувати короткі фрази або навіть жестову мову, що допомагає інтегрувати їх у загальний процес комунікації. Наприклад, для дитини з мовленнєвими труднощами можна обрати гру, де основний акцент зроблений на жестах і виразах обличчя, що дозволить їй активно брати участь у групових заняттях.

Ігри також можна адаптувати в залежності від рівня розвитку мовлення дитини. Наприклад, для дітей, які вже мають певний мовленнєвий досвід, можна створювати ситуації, які потребують більш складних діалогів та обговорень. Це можуть бути такі ігри, як «Лікарня», де діти повинні описувати стан пацієнтів, пояснювати симптоми та рекомендувати ліки, або «Школа», де вони обговорюють предмети та заняття. В таких іграх діти не лише вчаться складати логічно зв'язні висловлювання, а й опановують граматичні структури, що дозволяють їм більш чітко виражати свої думки.

Рольові ігри також забезпечують розвиток інших важливих навичок, таких як вміння слухати і реагувати на висловлювання інших дітей, вміння підтримувати розмову, а також збагачують словниковий запас[19, с. 58].

Залучення дітей до процесу взаємодії через гру допомагає не тільки розвивати мовлення, але й сприяє формуванню соціальних навичок, що є важливим аспектом розвитку дітей в дошкільному віці. Участь в групових іграх дозволяє дітям працювати над своїми комунікативними здібностями, вчитися співпрацювати, домовлятися та вирішувати конфлікти.

Важливо також, що рольові ігри дають можливість дитині реалізувати свій творчий потенціал. У процесі гри діти можуть не тільки використовувати мовлення, а й створювати нові сценарії, придумувати нові ролі та персонажів, що розвиває уяву і фантазію[9, с. 350]. Цей аспект дуже важливий, адже він сприяє розвитку когнітивних навичок та здатності до абстрактного мислення, що також є важливою складовою мовленнєвого розвитку.

Для забезпечення максимального ефекту від рольових ігор у контексті розвитку зв'язного мовлення важливо, щоб педагог активно втручався в процес, спостерігаючи за дітьми і спрямовуючи їхню діяльність у правильне русло. Педагог може ставити уточнюючі питання, пропонувати нові ролі або ситуації, що дозволить дітям практикувати мовлення в різних контекстах і з різними соціальними ролями.

Урахування рівня розвитку мовлення кожної дитини є особливо важливим в інклюзивному середовищі. Для дітей з проблемами мовлення педагог може створювати спеціальні умови, де головна увага буде зосереджена на розвитку базових навичок комунікації через гру. Для дітей, які мають більший мовленнєвий досвід, можна створювати більш складні ситуації, що потребують більш детальних і складних висловлювань[30, с. 108].

Інтеграція мовленнєвих ігор у повсякденну діяльність є важливим елементом стратегічного підходу до розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Це дозволяє забезпечити не лише розвиток мовлення в межах спеціальних занять, але й формує умови для використання мови в природних життєвих ситуаціях, що є необхідним для дітей різного рівня мовленнєвих можливостей. Залучення дітей до мовленнєвих ігор у повсякденному житті

допомагає їм закріплювати набутий мовний досвід, а також розвивати нові навички через практичне застосування мови.

Основна мета інтеграції мовленнєвих ігор у повсякденну діяльність полягає в тому, щоб діти не лише отримували знання і навички під час формальних занять, але й могли використовувати мову в реальних життєвих контекстах. Важливо, що така інтеграція сприяє розвитку мовлення в умовах комунікації з іншими людьми, що є значущим для соціальної адаптації дітей та їх здатності до самовираження в суспільстві. Для цього мовленнєві ігри повинні бути організовані таким чином, щоб відповідати реальним життєвим ситуаціям, а також бути адаптованими до рівня розвитку кожної дитини, враховуючи індивідуальні потреби і можливості[38].

Одним з ефективних способів інтеграції мовленнєвих ігор у повсякденне життя є їх використання під час прогулянок на свіжому повітрі. Це дозволяє дітям впізнавати і описувати об'єкти та явища навколишнього світу, що допомагає збагачувати їхній словниковий запас і розвивати мовленнєву активність. Наприклад, під час прогулянки можна організувати гру, де діти повинні називати побачені рослини, тварин, предмети або явища, описувати їх, ставити одне одному запитання або придумувати історії на основі побаченого. Така діяльність не тільки сприяє розвитку мовлення, а й дозволяє дітям краще розуміти і відображати навколишній світ, що є важливим для формування когнітивних і соціальних навичок[46, с. 98].

Важливим аспектом інтеграції мовленнєвих ігор є адаптація завдань відповідно до мовленнєвих здібностей кожної дитини. Для дітей з порушеннями мовлення необхідно пропонувати простіші вправи, що допомагають їм вправлятися в основних мовленнєвих навичках, таких як формулювання простих речень або відповіді на запитання. Наприклад, під час гри «Назви і покажи», де діти повинні знайти і назвати певні об'єкти на прогулянці, вони можуть використовувати лише короткі фрази, щоб сформулювати свої відповіді. Це дозволяє дітям з мовленнєвими труднощами

тренуватися в основних етапах мовлення, поступово збільшуючи складність завдань.

Для дітей, які вже мають більш розвинене мовлення, можна пропонувати більш складні завдання на побудову зв'язних висловлювань. Такі вправи можуть включати опис об'єктів з використанням більш складних граматичних конструкцій або розповідання коротких історій на основі побаченого. Наприклад, під час гри «Моя прогулянка», діти можуть складати розповіді про те, що вони бачили на прогулянці, зокрема описувати не тільки зовнішні ознаки об'єктів, але й їхні властивості, функції чи відносини між ними. Це сприяє розвитку логічного мислення і здатності формулювати зв'язні, граматично правильні висловлювання[23, с. 58].

Інтеграція мовленнєвих ігор у повсякденне життя має особливе значення в інклюзивному середовищі, де діти з різними мовленнєвими можливостями мають можливість взаємодіяти, спілкуватися і підтримувати розвиток один одного. Ігри, які організовані в реальних життєвих ситуаціях, дозволяють дітям з різними потребами брати участь у спільній діяльності, використовуючи свою мову на відповідному рівні. У такий спосіб створюється сприятливе середовище для розвитку мовлення всіх дітей, де кожен може працювати над своїми мовленнєвими навичками без почуття ізоляції або нерозуміння[3, с. 120].

Крім того, інтеграція мовленнєвих ігор у повсякденну діяльність сприяє розвитку соціальних навичок дітей. Під час гри вони вчаться взаємодіяти з іншими, слухати і відповідати на запитання, висловлювати свої думки, ділитися враженнями і переконаннями. Це є важливим аспектом соціалізації, адже діти, практикуючи мовлення в контексті реального життя, здобувають досвід спілкування в різних ситуаціях і з різними людьми. У майбутньому це дозволяє їм більш легко адаптуватися до соціальних умов та будувати ефективні комунікаційні стосунки.

Інтеграція мовленнєвих ігор в повсякденне життя також дозволяє забезпечити постійну практику мовлення. Діти не просто тренуються у

використанні мови на спеціальних заняттях, а постійно вправляються в реальних ситуаціях, що підвищує ефективність навчання. Повсякденне використання мови в різних контекстах створює умови для її закріплення і поглибленого засвоєння, оскільки діти мають можливість практикувати нові слова, вирази і мовні конструкції в безпосередньому спілкуванні.

Важливою складовою цієї стратегії є також залучення дітей до активного обговорення різноманітних ситуацій, що відбуваються навколо. В процесі таких обговорень діти вчаться аналізувати і описувати події, висловлювати свої враження і думки, що є основою для розвитку критичного мислення та здатності до самовираження. Це, в свою чергу, сприяє розвитку їхнього інтелектуального потенціалу та розширює кругозір[10, с. 12].

Ще однією важливою стратегією є моделювання діалогів і ситуацій, що відтворюють реальні соціальні взаємодії. Діти повинні мати можливість практикувати мовлення в умовах, наближених до реальних. Створення сценаріїв для діалогів між дітьми. Наприклад, можна організувати гру «Магазин», де одна дитина виступає продавцем, а інша – покупцем[49, с. 420]. Для дітей з порушеннями мовлення важливо спрощувати завдання, наприклад, надавати їм картки із зображеннями товарів і допомагати правильно будувати діалоги. Це дозволяє дітям старшого дошкільного віку не тільки засвоїти граматичні конструкції, а й вчитися слухати співрозмовника, ставити запитання та відповідати на них.

Адаптація ігор до потреб дітей з особливими освітніми потребами є важливим аспектом у контексті інклюзивного навчання. Кожна дитина має індивідуальні потреби, які можуть бути зумовлені різними факторами, такими як порушення мовлення, слуху, зору або інші особливості розвитку. Підхід до адаптації мовленнєвих ігор полягає у створенні таких умов, за яких діти з особливими потребами зможуть максимально ефективно брати участь у навчальному процесі, при цьому не відчуючи себе обмеженими або виключеними з групи. Ігри, як засіб розвитку мовлення, повинні бути

адаптовані так, щоб відповісти вимогам кожної дитини, незалежно від її особливостей розвитку.

Основним завданням адаптації є забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, особливо в інклюзивному середовищі, де діти з різними можливостями мають взаємодіяти і розвивати свої мовленнєві навички в умовах спільної діяльності. Враховуючи різноманітність потреб, адаптовані мовленнєві ігри можуть стати потужним інструментом для розвитку не тільки мовлення, а й інших важливих компетенцій, таких як соціальна взаємодія, емоційна регуляція та когнітивні здібності[15, с. 12].

Для дітей з порушеннями слуху особливо важливим є використання не лише вербальної, але й невербальної комунікації, такої як жести, міміка, зорові сигнали та візуальні підказки. Оскільки ці діти можуть мати обмежене сприйняття звуків або зовсім не чути, важливо створити ігри, які дозволяють взаємодіяти через інші канали спілкування, не знижуючи рівня розвитку мовлення[28, с. 132].

Одним з ефективних підходів є використання жестової мови. Діти з порушеннями слуху можуть навчатися основам жестової мови та використовувати її для комунікації. Ігри, в яких акцент робиться на використанні жестів і міміки, дозволяють не тільки стимулювати мовленнєвий розвиток, але й допомагають дітям краще розуміти та виражати емоції[29, с. 88]. Для цього можна застосовувати спеціальні карти з малюнками або піктограмами, які допомагають дітям розпізнавати різні ситуації та виражати свої думки через жести. Наприклад, під час гри «Пошук скарбів» діти можуть використовувати картки з малюнками для опису своїх пошуків або для формулювання питань щодо об'єктів, які вони шукають.

Також важливим аспектом є інтеграція зорових сигналів, таких як кольорові картки або картинки, що допомагають акцентувати увагу на певних поняттях або завданнях. Наприклад, у грі «Мова кольорів» діти можуть використовувати картки різних кольорів для позначення різних емоцій або об'єктів, що сприяє розвитку асоціативного мислення та словникового запасу.

Використання візуальних підказок є дуже ефективним для дітей з порушеннями слуху, оскільки це дає змогу їм краще орієнтуватися в ігровому процесі та активно брати участь у заняттях.

Для дітей з порушеннями мовлення важливо створювати такі умови для ігор, які будуть сприяти розвитку артикуляційних навичок, звукового моделювання та формуванню зв'язного мовлення. Оскільки для цих дітей характерні труднощі в правильному вимовлянні звуків, особливо важливими є ігри, що включають вправи на звуконаслідування. Звуконаслідування – це процес, за якого діти намагаються повторювати звуки, інтонації та тембр голосу, що є важливою частиною розвитку мовленнєвих навичок[14, с. 200].

У процесі ігор можна використовувати спеціальні вправи, які сприяють розвитку артикуляції. Наприклад, для дітей з порушеннями мовлення можна запропонувати гру, в якій потрібно відтворювати звуки різних тварин або предметів. Такі ігри не лише допомагають розвивати правильну артикуляцію, а й дозволяють дітям активно використовувати мову у контексті конкретних ситуацій. Оскільки кожна дитина має свої індивідуальні труднощі, ігри повинні бути адаптовані до рівня розвитку її мовлення[17, с. 101]. Для цього можна почати з простих ігор, де необхідно лише повторювати звуки, а потім поступово переходити до складніших завдань, де потрібно будувати фрази та речення.

Наприклад, під час гри «Звуки природи» діти можуть відтворювати звуки, що асоціюються з природними явищами, такими як звук дощу, вітру, грому. Ці звуки можна супроводжувати жестами або мімікою, що допомагає створити багатий контекст для навчання. Крім того, під час таких ігор діти вчаться не тільки вимовляти звуки, але й формулювати прості фрази, описуючи те, що вони чують або бачать.

Діти з порушеннями зору стикаються з іншими труднощами, оскільки їхній доступ до візуальної інформації обмежений. Для таких дітей особливо важливими є ігри, що стимулюють розвиток слухового сприйняття, тактильних відчуттів та мовної активності. Ігри, які сприяють розвитку слухових навичок,

можуть включати завдання на розпізнавання звуків, голосів або музичних інструментів.

Одна з можливих ігор для дітей з порушеннями зору може бути «Звукове лото», де діти слухають різні звуки (наприклад, голоси тварин, звуки природи) і повинні визначити, що саме вони чують. Це допомагає дітям не тільки розвивати слухову пам'ять і увагу, а й стимулює їх використовувати мову для опису того, що вони чують. Крім того, для таких дітей важливо включати елементи тактильних ігор, де діти можуть доторкатися до різних предметів і описувати їх за допомогою слів. Наприклад, у грі «Тактильна мозаїка» діти можуть визначати текстуру, форму і розмір предметів, що сприяє розвитку мовлення через описування відчуттів.

Інклюзивне середовище, яке включає дітей з різними особливими освітніми потребами, потребує постійного вдосконалення методів і засобів навчання, щоб максимально забезпечити рівні можливості для всіх учасників навчального процесу. Використання сучасних технологій і мультимедійних засобів є важливою складовою частиною цього процесу, оскільки вони не тільки роблять навчання більш доступним і інтерактивним, а й дозволяють гнучко адаптувати заняття під індивідуальні потреби дітей[41, с. 250].

Сьогодні мультимедійні засоби, такі як інтерактивні дошки, планшети, комп'ютери та спеціалізовані програми, мають великий потенціал у розвитку мовлення у дітей. Вони дозволяють інтегрувати в навчальний процес нові методи подачі матеріалу, які сприяють активній участі дітей у навчанні через візуальне, аудіальне та тактильне сприйняття. Технології забезпечують багатофункціональність, що дає змогу застосовувати їх у різних аспектах розвитку мовлення, від збагачення словникового запасу до формування граматичних і когнітивних навичок.

Один із найбільш очевидних способів використання технологій у мовленнєвих іграх – це застосування інтерактивних дошок. Вони дають змогу дітям активно взаємодіяти з навчальним контентом, зокрема через малюнки,

відео та текст. Діти можуть вибирати правильні відповіді, малювати, писати або переміщати об'єкти на екрані.

Отже, у процесі реалізації мовленнєво-ігрової діяльності в умовах інклюзії важливо дотримуватися індивідуального підходу, адаптуючи ігрові завдання до рівня розвитку мовлення та особливостей кожної дитини. Інтеграція таких стратегій у повсякденну освітню практику створює сприятливе середовище для розвитку дітей з різними освітніми потребами.

2.2. Методичні прийоми розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через гру

У контексті інклюзивної освіти, гра виступає провідним методом, що дозволяє об'єднати дітей з різними можливостями, створити комфортне середовище для взаємодії, стимулювати розвиток мовленнєвої активності та підтримати індивідуальні потреби кожної дитини. Саме через гру можна ефективно розвивати зв'язне мовлення, допомагаючи дітям освоювати нові мовні конструкції, тренувати логічне мислення, розширювати словниковий запас та формувати навички виразного висловлювання. Використання ігрових методичних прийомів у старшому дошкільному віці має особливе значення для інклюзивного навчання, оскільки це сприяє загальному розвитку дітей.

Сюжетно-рольові ігри є однією з провідних форм діяльності дітей дошкільного віку. Вони сприяють моделюванню соціальних ситуацій і є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення, формування комунікативних умінь та навичок. У контексті інклюзивної освіти цей методичний прийом набуває особливого значення, оскільки дає змогу організувати спільну діяльність дітей із типовим розвитком і дітей із особливими освітніми потребами (ООП)[18].

Метою сюжетно-рольових ігор є розвиток у дітей навичок зв'язного мовлення через ігрову діяльність, що дозволяє їм тренувати мовленнєві конструкції, будувати діалоги, покращувати вміння чітко й логічно

висловлювати свої думки. Ці ігри також сприяють соціалізації, розвитку уяви, емпатії та кооперативної взаємодії.

У старшому дошкільному віці, коли мовленнєві навички активно формуються, роль таких ігор важко переоцінити. Завдяки ігровій формі навчання діти легко засвоюють новий лексичний і граматичний матеріал, тренують мовленнєві конструкції в природних, цікавих для них ситуаціях. В умовах інклюзії сюжетно-рольові ігри допомагають залучити до процесу мовленнєвого розвитку всіх дітей, включно з тими, хто має особливості мовлення, слуху, зору, моторики або інші труднощі в розвитку[27, с. 98].

Основні етапи організації сюжетно-рольових ігор:

1. Вибір сюжету. Важливо вибрати тему гри, яка буде зрозумілою і цікавою для дітей. Сюжети повинні відповідати життєвому досвіду дітей, наприклад: «Магазин», «Лікарня», «Пошта», «Подорож у зоопарк».

2. Розподіл ролей. Педагог допомагає дітям визначити, хто буде грати певну роль (продавець, покупець, лікар, пацієнт тощо). Важливо, щоб кожна дитина, зокрема й та, яка має ООП, отримала роль, яка відповідає її можливостям і бажанням.

3. Підготовка атрибутів. Діти разом із педагогом готують атрибути для гри: іграшки, макети, костюми, предмети для взаємодії (гроші, листівки, стетоскоп тощо). Це сприяє зануренню в гру та підвищує інтерес до неї[33, с. 100].

4. Ігрова діяльність. Педагог задає старт гри, підказує репліки, стимулює дітей до комунікації. Наприклад, у грі «Магазин» покупець запитує товар, а продавець його пропонує, пояснюючи, для чого цей товар потрібен.

5. Обговорення. Після завершення гри педагог разом із дітьми обговорює, як пройшла гра: хто був активним, хто придумав найцікавіші репліки чи сюжети. Це допомагає закріпити мовленнєвий досвід.

Завдання педагога:

- створити сприятливу атмосферу для участі кожної дитини;

- мотивувати дітей до висловлювань, ставити запитання, стимулювати їхню мовленнєву активність;
- диференціювати завдання залежно від індивідуальних мовленнєвих можливостей. Наприклад, дитині з порушеннями мовлення можна дати простіші репліки, які не вимагають складних мовленнєвих конструкцій;
- сприяти взаємодії між дітьми, заохочуючи їх допомагати одне одному[35].

Приклади ігор:

1. Магазин. Діти грають ролі продавця і покупця. Продавець повинен пропонувати товари, а покупець задавати питання («Скільки коштує?», «Чи є інший колір?»).
2. Лікарня. Один із дітей – лікар, інші – пацієнти. Лікар ставить питання про стан здоров'я пацієнтів, дає поради, призначає лікування.

Сюжетно-рольові ігри в інклюзивному середовищі вимагають врахування особливих потреб кожної дитини. Наприклад:

- для дітей із порушеннями мовлення – спрощені репліки, підказки, використання карток із написами чи малюнками.
- для дітей із сенсорними порушеннями – додаткові тактильні матеріали, предмети, які можна досліджувати на дотик.
- для дітей із РАС (розладами аутистичного спектра) – чітка структура гри, пояснення правил, додатковий час для адаптації до сюжету.

Ігри з правилами є важливим компонентом у розвитку мовленнєвих навичок дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють тренуванню уважності, розширенню словникового запасу, формуванню логічного мислення, а також вмінню будувати послідовні та зрозумілі висловлювання[40, с. 180]. У контексті інклюзії ці ігри мають додаткове значення, оскільки допомагають залучити дітей із особливими освітніми потребами (ООП) до спільної діяльності, використовуючи адаптовані засоби комунікації.

Метою ігор з правилами є розвиток мовленнєвих умінь у формі організованої діяльності, де кожна дитина виконує завдання, дотримуючись певних правил. Це сприяє:

- удосконаленню зв'язного мовлення;
- формуванню умінь будувати логічно завершені речення;
- збагаченню словникового запасу;
- розвитку уважності, зосередженості та вміння працювати у групі.

Ігри з правилами створюють умови для інтерактивного навчання, що поєднує мовленнєву активність із когнітивними процесами. Завдяки чітким інструкціям ігри допомагають дітям структурувати мовлення, дотримуватися послідовності у висловлюваннях та ефективно спілкуватися [50, с. 100].

Основні етапи організації ігор з правилами:

1) Пояснення правил гри. Перед початком гри педагог чітко й зрозуміло пояснює правила. Якщо в групі є діти з ООП, можна використовувати наочність, жести, малюнки або демонстрацію для полегшення сприйняття.

2) Підготовка матеріалів. Важливо підготувати все необхідне для гри: картки, предмети, малюнки або інші матеріали, які будуть використані для стимулювання мовленнєвої активності.

3) Проведення гри. У процесі гри педагог стежить за виконанням правил, підтримує активність дітей і за потреби коригує їхню участь.

4) Аналіз і рефлексія. Після гри педагог разом із дітьми обговорює, як пройшла гра, що вдалося найкраще, а що потребує покращення.

Приклади ігор з правилами:

1. «Хто це? Що це?»

Суть гри. Діти описують предмет, тварину або персонажа, а решта учасників намагається відгадати. Наприклад: «Це велике, має чотири ноги, хобот і живе в Африці» (слон).

Розвиток мовлення. Гра розвиває вміння будувати послідовні речення, використовувати описові слова та логічно обґрунтовувати свої відповіді.

Інклюзивний аспект. Дітям із мовленнєвими порушеннями можна запропонувати використання карток із зображеннями або спрощені фрази.

2. «Закінчи речення».

Суть гри. Педагог або дитина починає речення, а інші по черзі його завершують. Наприклад: «На прогулянці ми побачили...» – «...велику собаку, яка бігала по траві».

Розвиток мовлення. Ця гра сприяє тренуванню зв'язного мовлення, стимулює уяву та логічне мислення.

Інклюзивний аспект. Для дітей із труднощами мовлення можна підготувати варіанти підказок (картки з малюнками або словами).

Організація ігор з правилами в умовах інклюзії потребує адаптації для дітей із різними освітніми потребами:

- для дітей із порушеннями мовлення – використання карток із зображеннями, жестової мови або спрощених конструкцій для висловлювань;
- для дітей із порушеннями слуху – залучення візуальних матеріалів, жестів та написів для полегшення сприйняття завдань;
- для дітей із розладами аутистичного спектра (РАС) – чітка структура ігрового процесу, мінімізація зайвих стимулів і можливість повторного пояснення правил.

Педагог відіграє важливу роль у проведенні таких ігор. Його завдання:

- забезпечити доступність правил для всіх дітей;
- стимулювати мовленнєву активність за допомогою підказок, питань або прикладів;
- заохочувати дітей допомагати одне одному в процесі гри;
- сприяти створенню дружньої атмосфери та мотивації до участі.

Дидактичні ігри є ефективним інструментом для закріплення мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони поєднують навчання та гру, що сприяє активізації когнітивної діяльності, розвитку мовлення, збагаченню словникового запасу та формуванню вмінь будувати зв'язні висловлювання. Умови інклюзії додають особливі цінності цьому методу, оскільки дають

змогу створити адаптоване середовище, яке відповідає потребам дітей із різними особливостями розвитку[22, с. 68].

Основною метою дидактичних ігор є формування та вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок у дітей через цікаву й інтерактивну діяльність. Такі ігри допомагають:

- закріплювати граматичні конструкції та мовленнєві зразки;
- розширювати активний і пасивний словниковий запас;
- формувати вміння зв'язно і логічно будувати висловлювання;
- розвивати уяву, логіку та творчість.

У рамках інклюзивного підходу дидактичні ігри сприяють залученню всіх дітей до спільної діяльності, надаючи їм можливість вчитися один у одного та взаємодіяти в комфортному середовищі.

Основні етапи організації дидактичних ігор:

1. Вибір мети гри. Гра має бути спрямована на досягнення конкретних мовленнєвих цілей: збагачення словникового запасу, тренування граматичних структур, розвиток зв'язного мовлення тощо.

2. Підготовка матеріалів. До гри необхідно підготувати все, що може знадобитися: картки, малюнки, тактильні предмети, словесні завдання. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) матеріали можуть бути адаптовані.

3. Пояснення правил. Педагог чітко та доступно пояснює правила гри. Якщо в групі є діти з ООП, доцільно використовувати демонстрацію, візуальні підказки або жестову мову.

4. Проведення гри. У процесі гри педагог підтримує активність дітей, стимулює їх до участі, коригує виконання завдань за потреби.

5. Обговорення результатів. Після гри варто підбити підсумки: похвалити дітей за участь, обговорити, що вдалося, а що потребує покращення.

Приклади дидактичних ігор:

1. «Склади речення».

Суть гри. Дітям пропонуються слова або картинки, із яких вони повинні скласти речення. Наприклад, слова «котик», «грає», «м'яч» можуть стати основою для речення: «Котик грає з м'ячем».

Розвиток мовлення. Ця гра сприяє тренуванню граматики, вмінню будувати логічні конструкції та зв'язні висловлювання.

Інклюзивний аспект. Для дітей із труднощами мовлення можна запропонувати простіші слова або зразки речень[23, с. 68].

2. «Казковий ланцюжок».

Суть гри. Діти по черзі додають фразу до історії, створюючи спільну казку. Наприклад: «Одного разу в лісі жила білочка...» – «Вона знайшла великий гриб...» – «І запросила на обід друзів».

Розвиток мовлення. Формує вміння будувати зв'язні тексти, активізує уяву та творчі здібності.

Інклюзивний аспект. Дітям із мовленнєвими порушеннями можна запропонувати готові фрази для вибору або ілюстрації до казки.

Організація дидактичних ігор у групах із дітьми з різними потребами вимагає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини:

- для дітей із порушеннями мовлення – використання зображень, тактильних матеріалів, спрощених конструкцій для виконання завдань;
- для дітей із порушеннями слуху – залучення жестової мови, карток зі словами чи малюнками;
- для дітей із РАС – чітка структура гри, повторювані завдання, мінімізація зайвих стимулів;
- для дітей із порушеннями зору – тактильні предмети, контрастні малюнки або елементи[37, с. 138].

Педагог відіграє ключову роль у підготовці та проведенні дидактичних ігор. Його завдання:

- адаптувати ігровий процес до потреб кожної дитини;
- забезпечити мотивацію до участі в грі;

- стимулювати мовленнєву активність, ставити запитання, заохочувати дітей до самостійних висловлювань;

- підтримувати позитивну атмосферу, у якій діти почуваються впевнено.

Настільні та сюжетні ігри займають особливе місце в педагогічній практиці, спрямованій на розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку. Вони допомагають створити сприятливе середовище для розвитку мовленнєвих навичок, логічного мислення та комунікативних умінь. У поєднанні з інклюзивним підходом ці ігри стають ще більш універсальними, забезпечуючи участь кожної дитини у процесі навчання та гри.

Головною метою настільних та сюжетних ігор є стимулювання мовленнєвої активності дітей через виконання завдань, пов'язаних із розумінням, описом чи поясненням. Ці ігри розвивають:

- уміння будувати логічні зв'язні висловлювання;
- мовленнєву уяву та мислення;
- словниковий запас і навички опису;
- уміння спілкуватися та працювати в парі або групі[45, с. 258].

У контексті інклюзії такі ігри сприяють інтеграції дітей із особливими освітніми потребами (ООП), створюючи умови для взаємодії, співпраці та взаємопідтримки.

Організація настільних та сюжетних ігор:

1. Підготовка ігрових матеріалів. Педагог обирає або створює ігри, які відповідають віковим та мовленнєвим можливостям дітей. Для інклюзивних груп матеріали можуть бути адаптовані (наприклад, великі яскраві картинки, тактильні елементи, звукові підказки).

2. Пояснення правил гри. Педагог чітко формулює правила гри, використовуючи додаткові візуальні чи тактильні засоби для дітей із порушеннями слуху, зору або мовлення.

3. Проведення гри. Гра проводиться в парах, групах або індивідуально, залежно від завдань. Педагог допомагає дітям, які мають труднощі, але водночас стимулює їх до самостійної діяльності.

4. Обговорення результатів. Після гри важливо підсумувати її результати, похвалити дітей за активність і запропонувати обговорити отриманий досвід.

Приклади настільних та сюжетних ігор:

1. Ігри зі складанням пазлів та описом отриманого малюнка.

Суть гри. Діти складають пазл, що зображає об'єкт, сцену чи сюжет, а потім описують отриманий малюнок. Наприклад, після складання картинки з лісовими тваринами діти описують: «На малюнку є ведмідь. Він стоїть біля дерева. Біля нього – білочка».

Розвиток мовлення. Формується вміння описувати зображення, збагачується словниковий запас, розвивається зв'язність висловлювань[44, с. 100].

Інклюзивний аспект. Для дітей із труднощами моторики можна використовувати пазли із великими деталями, а для дітей із мовленнєвими порушеннями – демонструвати зразки описів.

2. Настільна гра «Хто де живе?»

Суть гри. Діти розміщують зображення тварин у відповідних місцях проживання (наприклад, ліс, річка, ферма) та описують їх: «Це білочка. Вона живе в лісі. Вона їсть горішки».

Розвиток мовлення. Розширюється активний словниковий запас, формується вміння будувати логічні речення та зв'язні тексти.

Інклюзивний аспект. Можна використовувати яскраві картинки або інтерактивні елементи (наприклад, магнітні фігурки), щоб залучити дітей із сенсорними порушеннями[54, с. 120].

Настільні та сюжетні ігри легко адаптуються для роботи з дітьми з ООП. Підхід до організації залежить від потреб конкретної дитини:

- діти з порушеннями слуху – використання карток із текстами чи жестової мови;
- діти з порушеннями мовлення – використання зразків фраз або спрощених завдань;

- діти із сенсорними порушеннями – тактильні або контрастні ігрові елементи;

- діти із РАС – чітка структура гри, мінімізація зайвих стимулів.

Педагог відіграє ключову роль у плануванні та проведенні настільних ігор:

- забезпечує зрозумілість правил для всіх дітей;
- стимулює мовленнєву активність, ставить уточнювальні запитання;
- формує пари чи групи, у яких діти взаємодіють і допомагають одне одному[54, с. 48–53].

Отже, розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через гру є ефективним та природним методом формування мовленнєвих навичок. Використання сюжетно-рольових, ігор з правилами, дидактичних та настільних ігор створює можливість для активної участі кожної дитини, враховуючи її особливості. Інклюзивний підхід забезпечує адаптацію завдань і матеріалів, що сприяє гармонійній інтеграції дітей з ООП у спільну діяльність.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи викладене у розділі 2, можна зробити такі висновки:

1. Розвиток мовлення дітей в інклюзивному середовищі потребує використання спеціалізованих стратегій, які враховують індивідуальні особливості та можливості кожної дитини. Мовленнєво-ігрова діяльність є ефективним інструментом для розвитку комунікативних навичок, адже гра створює природне та комфортне середовище для взаємодії. Рольові ігри дозволяють дітям освоювати різні соціальні ролі, розширювати словниковий запас і практикувати зв'язне мовлення в реалістичних ситуаціях. Залучення педагога до організації гри забезпечує спрямованість процесу, сприяє інтеграції дітей з особливими освітніми потребами та допомагає адаптувати сценарії під їхні можливості. Завдяки таким стратегіям, мовленнєво-ігрова діяльність не лише стимулює мовленнєвий розвиток, але й сприяє формуванню соціальних навичок, впевненості у власних силах і взаємодії в групі.

2. Мовленнєво-ігрова діяльність включає широкий спектр методичних прийомів, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення у дітей. Сюжетно-рольові ігри, ігри з правилами, дидактичні та настільні ігри сприяють активному використанню мови, розширенню словникового запасу та вдосконаленню граматичних конструкцій. В ігровій формі діти засвоюють правила побудови висловлювань, практикують складання діалогів і вчаться слухати інших учасників. Особливо важливим є адаптація ігор до індивідуальних потреб дітей, що дозволяє враховувати їхній рівень мовленнєвого розвитку та уникати перевантаження. Емоційний компонент гри мотивує дітей до участі, допомагає подолати мовленнєві бар'єри та сприяє формуванню позитивного ставлення до мовлення. Такі прийоми дозволяють створити умови для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальний процес навчання, розвиваючи їхні комунікативні, когнітивні та соціальні навички.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОВЛЕННЄВО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

3.1. Методи та організація дослідження

Дослідження проводилося на базі Городенківського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) "Зірочка" та Городенківського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) "Веселка" Городенківської міської ради Івано-Франківської області. Участь у дослідженні взяли 20 дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами (зокрема, із загальним недорозвитком мовлення, фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення, дизартрією та заїканням), які навчаються в інклюзивних групах. Перед початком дослідження було отримано інформовану згоду батьків дітей на участь у експерименті та обробку персональних даних.

У дослідженні застосовано лінійну схему педагогічного експерименту з констатувальним, формувальним та контрольним етапами на одній групі дітей. Відсутність окремої контрольної групи обумовлена специфікою інклюзивного середовища ЗДО, де всі діти мають особливі освітні потреби, а також обмеженою кількістю учасників. Такий підхід (порівняння стану "до" і "після" втручання) є поширеним у педагогічних дослідженнях дошкільної освіти та дозволяє надійно фіксувати позитивну динаміку без зовнішніх змін умов.

Педагогічний експеримент складався з трьох етапів: констатувального (визначення вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення), формувального (впровадження комплексу мовленнєво-ігрових заходів) та контрольного (перевірка ефективності проведених заходів). Для оцінки рівня розвитку зв'язного мовлення використано модифіковану методику Трофименко Л. І. [53, с. 26–27, 48–50], адаптовану під авторську діагностичну настільну гру «Чарівний ліс» (див. додаток А). Методика дозволяє комплексно оцінити компоненти зв'язного мовлення (розуміння, структуру, словниковий

запас, граматичну правильність, плавність) у природному ігровому контексті, що відповідає принципам інклюзивної освіти та враховує психофізіологічні особливості дітей з ООП.

Хід проведення діагностики на констатувальному етапі:

Гра проводилася в підгрупах по 4–6 дітей. Тривалість однієї сесії – 15–25 хвилин. Матеріали: ігрове поле з доріжками, фішки, кубик, набір карток із завданнями. Діти по черзі кидали кубик, рухали фішку по полю та виконували мовленнєве завдання на клітинці, куди потрапили. Ми модерували гру, надавали мінімальну допомогу (уточнювальні запитання) лише за потреби, фіксували висловлювання дітей, час виконання, емоційні реакції та рівень самостійності.

Основні типи завдань:

1. «Знайди слово» – назвати слова, які починаються на задану букву, та скласти речення із цими словами.
2. «Опис предмета» – дитина мала описати предмет, зображений на картці, відповідаючи на запитання (який, яка, яке? З чого зроблений? Де можна побачити?).
3. «Розкажи історію» – скласти коротку розповідь за малюнком та придумати їй назву.

Оцінка проводилася за п'ятьма індикаторами по 0–4 бали за кожен, максимум – 20 балів, див. Таблицю 3.1.

Таблиця 3.1

Критерії оцінки рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами (за модифікованою методикою Трофименко Л. І.)

№	Індикатор	Критерій оцінки	Бали (0–4)
1	Розуміння завдання	Повнота сприйняття інструкції та змісту гри.	4 – повне самостійне розуміння; 2 – часткове (з уточненням); 0 – відсутнє.

2	Структура та логіка	Послідовність викладу, наявність причинно-наслідкових зв'язків (початок–середина–кінець)	4 – чітка логічна структура; 2 – з пропусками/порушеннями; 0 – хаотичний виклад.
3	Словниковий запас	Багатство та точність слів (використання термінів з гри: ліс, тварина, дія).	4 – багатий, з синонімами/прикметниками; 2 – базовий; 0 – бідний або неточний.
4	Граматика та синтаксис	Правильність речень, використання складних конструкцій.	4 – без помилок, складні речення; 2 – дрібні аграматизми; 0 – часті помилки.
5	Плавність та самостійність	Темп мовлення, відсутність пауз/повторів, мінімальна допомога педагога.	4 – плавне, самостійне; 2 – з паузами/мінімальною допомогою; 0 – з постійною допомогою.

Рівні сформованості зв'язного мовлення за сумою балів:

- **Високий рівень** (15–20 балів): самостійне, повне, логічно структуроване мовлення з багатим словником та правильною граматиною.
- **Середній рівень** (8–14 балів): частково зв'язне мовлення з незначними порушеннями, можлива мінімальна допомога.
- **Низький рівень** (0–7 балів): фрагментарне, хаотичне мовлення з суттєвими труднощами та значною допомогою.

На формуальному етапі ми застосували ряд ігор, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку:

- 1) Сюжетно-рольова гра «Роль лікаря».

2) Настільна гра «Місто професій».

3) Гра з правилами «Створи історію».

Сюжетно-рольова гра «Роль лікаря»

Мета гри: розвиток зв'язного мовлення, збагачення словникового запасу та формування навичок комунікативної взаємодії.

Хід проведення.

Ми звертаємо увагу дітей те що, що лялька довго не встає, і діти припускають, що вона, мабуть, «захворіла». Викликають медсестру дитячого садка. Вона оглядає «хвору», ставить діагноз: «Лялька застудилася, їй необхідно покласти до лікарні». Під час огляду лікар коментує свої дії: «Спочатку виміряємо температуру, подайте, будь ласка, термометр. Температура 38 градусів. Так, Світлана хвора. Треба подивитись горло. Горло червоне. Звісно, вона застудилася». Лікар, написавши свій висновок, просить вихователя віднести ляльку до «лікарні» (створений тематичний куточок).

Ми запропонували дітям обрати різні ролі: лікаря, пацієнта, медсестри або адміністратора клініки. Для проведення гри ми створили спеціальний куточок, який містив стетоскоп, медичний халат, блокноти для записів та макети ліків.

Діти, які обрали роль лікаря, запитували у «пацієнта» про його стан, описували симптоми, які ми їм надали (наприклад, головний біль, кашель, жар), і пропонували рішення.

Медсестри підтримували «лікаря», пояснювали, як приймати ліки, записували інформацію у блокнот. Адміністратор керував чергою пацієнтів, використовуючи картки для реєстрації.

Під час гри ми впевнювалися, що діти використовували складні речення, уточнювали свої відповіді та навчали нові слова.

Наприклад, під час опису симптомів діти використовували слова «температура», «діагноз», «рекомендації». Взаємодія між учасниками, які виступали у різних ролях, допомогла розвивати діалогічне мовлення, а постійна зміна ролей дала можливість кожному учаснику отримати нові словникові знання.

Діти були дуже активними, виявили інтерес до виконання своїх ролей.

Вони часто задавали питання, додавали нові слова до своїх відповідей, які навчилися під час гри. Особливо цікаво було спостерігати за їхньою взаємодією: діти зверталися один до одного за допомогою, уточнювали деталі, висловлювали пропозиції щодо лікування, що свідчить про високий рівень втягнення та бажання спілкуватися.

Настільна гра «Місто професій» (див. додаток Б)

Мета гри: формувати зв'язність висловлювань через ознайомлення з різними професіями.

Хід проведення.

Ми приготували дошку з намальованим містом, де були зазначені місця, де працюють люди — лікарня, школа, поліція, пожежна станція. Діти по черзі брали картки із зображенням різних професій. Їхнє завдання полягало в тому, щоб розповісти про те, які дії виконує особа цієї професії, скориставшись підказками з карток.

Наприклад, якщо дитині випала картка з вчителем, вона розповідала, як проводить уроки вчитель, які предмети викладає та чому це важливо.

Ми ставили запитання, щоб допомогти дітям розширити відповіді: «Що використовує вчитель для навчання?», «Як вчитель допомагає учням?» і так далі. Це допомагало дітям зробити відповіді більш повними та детальними.

Діти активно взаємодіяли, слухали одне одного, намагалися додавати до своїх висловлювань якнайбільше інформації.

Вони проявляли інтерес до гри, придумували цікаві деталі про професії, задавали запитання іншим учасникам. Усі ці дії зміцнювали зв'язне мовлення, допомагали утворювати логічні конструкції у висловлюваннях і збільшували словниковий запас дітей.

Гра з правилами «Створи історію» (див. додаток В)

Мета гри: розвивати креативність та зв'язне мовлення шляхом створення історій.

Проведення гри: ми підготували набір карток з картинками різних предметів, тварин і місць.

Діти по черзі брали три картки, потім самостійно придумували коротку історію, використовуючи всі три елементи.

Наприклад, якщо дитина отримала картки «м'яч», «песик» і «ліс», вона могла сказати так: «Одного разу песик пішов у ліс і там знайшов великий м'яч. Він весь день грався ним і запросив своїх друзів на гру». Під час гри ми задавали уточнюючі питання, щоб допомогти дітям розвивати думку: «Що ще відбулося в лісі?», «Як песик знайшов м'яч?», «Що сталося потім?». Це підвищувало рівень деталізації історії та вміння використовувати більш складні речення.

Діти показали багато інтересу та творчих ідей. Вони активно розповідали свої ідеї, слухали історії одне одного з увагою та додавали свої варіанти. Вони добре взаємодіяли: запитували про деталі, давали поради, фантазували разом. Гра допомогла навчити дітей добре говорити, розвивати уяву та закріпити правила мови. Участь у грі дала дітям впевненість у своїх навичках мовлення та бажання створювати більш складні та цікаві історії.

На контрольному етапі дослідження для перевірки ефективності формувальних заходів було проведено гру з правилами «Опис подорожі» (див. додаток Г)

Мета гри полягала в оцінці рівня розвитку зв'язного мовлення, збагачення словникового запасу та здатності дітей будувати логічні й послідовні висловлювання після впровадження комплексу мовленнєво-ігрових заходів. Оцінка проводилася за тією самою модифікованою методикою Трофименко Л. І. [53, с. 26–27, 48–50], що й на констатувальному етапі, з використанням тих самих п'яти індикаторів та шкали (0–4 бали за кожен, максимум 20 балів; див. Таблицю 3.1). Це забезпечило об'єктивність порівняння результатів і визначення динаміки розвитку зв'язного мовлення.

Проведення гри розпочиналося з пропозиції дітям уявити подорож до певного місця (лісу, моря чи гір). Діти отримували картки з ключовими словами

(наприклад, «пісок», «чайка», «хвилі» для моря) та підказками для складання розповіді. Ми ставили уточнюючі запитання: «Що ти побачив у цьому місці?», «Які пригоди сталися з тобою?», «Що ти відчував, коли був там?». Під час гри особлива увага приділялася застосуванню дітьми набутих на формувальному етапі навичок: використанню складних речень, логічних зв'язків, розширеного словникового запасу.

Усі результати (бали за індикаторами, приклади висловлювань) фіксувалися в протоколах і проаналізовані в підрозділі 3.2.

3.2. Аналіз результатів дослідження ефективності мовленнєво-ігрових підходів

Застосування мовленнєво-ігрових підходів дозволило отримати результати на констатувальному та контрольному етапах дослідження.

Оцінка проводилася за модифікованою методикою Трофименко Л. І. [53, с. 26–27, 48–50], за п'ятьма індикаторами (див. Таблицю 3.1), що дозволило простежити динаміку розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії та оцінити ефективність використаних ігрових методик. Результати дослідження виявили покращення мовленнєвих навичок дітей, зокрема розширення словникового запасу, вдосконалення граматичних конструкцій та зростання впевненості у комунікації.

На констатувальному етапі дослідження було проведено гру «Чарівний ліс», метою якої було оцінити вихідний рівень розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Гра спрямовувалася на виявлення здатності дітей будувати логічні висловлювання, формулювати думки та застосовувати лексико-граматичні конструкції у різних мовленнєвих ситуаціях. Участь у грі взяли 20 дітей з ООП. У процесі гри педагог спостерігав за взаємодією дітей між собою, рівнем впевненості під час виконання мовленнєвих завдань, а також за їхніми емоційними реакціями на завдання. Якісні дані, отримані в результаті

гри, дозволили глибше зрозуміти стан мовленнєвих навичок дітей на початковому етапі розвитку.

Діти без значних мовленнєвих труднощів легко виконували завдання, пов'язані з описом предметів і складанням коротких історій, демонструючи хороші лексичні та граматичні навички. Натомість діти з вираженими труднощами потребували додаткової підтримки, особливо під час складніших завдань (складання історій або пошук слів на задану букву). Така підтримка дозволила більшості дітей успішно завершити завдання.

Оцінка проводилася за п'ятьма індикаторами методики (розуміння завдання, структура та логіка, словниковий запас, граматики та синтаксис, плавність та самостійність), з урахуванням критеріїв: кількості правильно виконаних завдань, рівня складності, часу виконання та потреби в підтримці. Кожне завдання оцінювалося за шкалою 0–4 бали за індикатор (максимум 20 балів).

Підсумовуючи дані констатувального етапу, було отримано такі результати:

15% дітей продемонстрували високий рівень (15–20 балів), що свідчить про гарні мовленнєві навички. Ці діти успішно виконали всі завдання самостійно, включаючи опис предметів, складання коротких історій та пошук слів;

50% дітей показали середній рівень (8–14 балів). Вони виконували завдання з деякими труднощами, наприклад, складали короткі історії з помилками або недостатньою деталізацією, чи мали труднощі при пошуку слів;

35% дітей мали низький рівень (0–7 балів). Ці діти мали значні труднощі під час виконання завдань, не змогли побудувати зв'язні речення або скласти історії, а також мали проблеми зі знаходженням слів на задану букву.

Дані наведено в Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

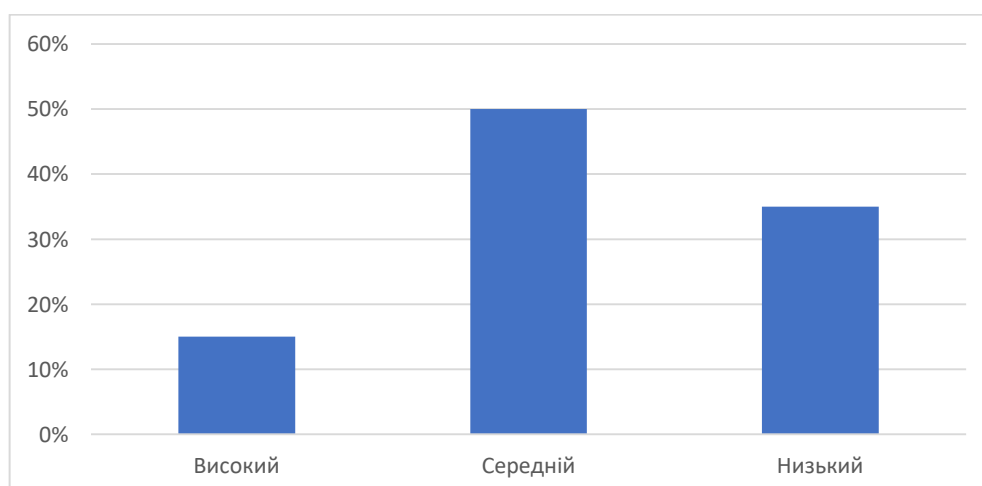
Рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на констатувальному етапі дослідження

Рівень виконання завдань	Успішність	Примітки
Високий рівень	15%	Діти успішно виконали завдання, продемонструвавши хороші мовленнєві навички.
Середній рівень	50%	Діти виконали завдання з деякими труднощами, але загалом продемонстрували базові мовленнєві навички.
Низький рівень	35%	Діти мали значні труднощі при виконанні завдань і потребували додаткової підтримки.

Для унаочнення даних ми створили діаграму 3.1., наочно продемонструвати рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на констатувальному етапі дослідження. Діаграма відображає розподіл дітей за трьома рівнями виконання завдань: високий, середній та низький, і дозволяє чітко побачити успішність виконання завдань серед учасників дослідження.

Діаграма 3.1.

Рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на констатувальному етапі дослідження

Загалом аналіз результатів констатувального етапу свідчить, що більшість дітей продемонстрували середній або високий рівень сформованості зв'язного мовлення, проте 35% дітей потребували додаткової підтримки для виконання складніших завдань, що підтверджує необхідність цілеспрямованої корекційної роботи.

Під час формувального етапу для розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку було використано різноманітні ігри, що сприяли активізації мовленнєвої діяльності та збагаченню словникового запасу. Кожна гра мала чітко визначену мету та специфічні методи реалізації, спрямовані на глибоке засвоєння комунікативних навичок.

Сюжетно-рольова гра «Роль лікаря» розвивала діалогічне мовлення через взаємодію різних ролей, стимулюючи використання складних речень і спеціальної лексики (наприклад, «діагноз», «рекомендації»). Діти активно ставили запитання та доповнювали відповіді однолітків, що свідчило про зростання інтересу до спілкування та впевненості.

Настільна гра «Місто професій» (див. додаток Б). формувала вміння зв'язно висловлювати думки через опис професій. Діти пояснювали функції фахівців, уточнювали деталі за допомогою запитань педагога, що сприяло розвитку логічного мислення та розширенню словникового запасу.

Гра з правилами «Створи історію» (див. додаток В). стимулювала креативність і розвиток зв'язного мовлення, оскільки діти складали оповідання на основі карток з різними елементами. Уточнюючі запитання педагога допомагали дітям деталізувати історії та використовувати складніші граматичні конструкції.

На контрольному етапі дослідження було проведено гру «Опис подорожі» (див. додаток Г)., спрямовану на оцінку ефективності формувальних заходів. Оцінка проводилася за тією самою модифікованою методикою Трофименко Л. І. [53, с. 26–27, 48–50], що й на констатувальному етапі (див. Таблицю 3.1), з використанням п'яти індикаторів та шкали 0–4 бали за індикатор (максимум 20 балів). Мета гри полягала в перевірці рівня розвитку зв'язного мовлення,

вміння використовувати збагачений словниковий запас та здатності будувати логічні й послідовні висловлювання. Проведення гри розпочиналося з пропозиції дітям уявити подорож до певного місця (лісу, моря чи гір). Педагог пропонував картки з ключовими словами (наприклад, «пісок», «чайка», «хвилі» для моря) та підказками для складання розповіді. Педагог ставив уточнюючі запитання: «Що ти побачив у цьому місці?», «Які пригоди сталися з тобою?», «Що ти відчував, коли був там?». Особлива увага приділялася застосуванню дітьми навичок, набутих на формувальному етапі. Підсумовуючи результати контрольного етапу, було отримано такі дані:

- 25% дітей продемонстрували високий рівень (15–20 балів). Ці діти успішно виконували завдання, складаючи детальні та логічно послідовні розповіді про подорожі. Вони активно використовували задані слова, доповнювали історії емоціями та деталями, що свідчить про високий рівень розвитку мовленнєвих навичок (зростання на 10% порівняно з констатувальним етапом);
- 50% дітей показали середній рівень (8–14 балів). Вони виконували основну частину завдання, складаючи розповіді, але з незначними труднощами у використанні всіх ключових слів чи організації викладу. Висловлювання були достатньо зв'язними, але іноді потребували уточнень (рівень залишився стабільним);
- 25% дітей мали низький рівень (0–7 балів). Ці діти мали труднощі з побудовою зв'язних речень та використанням ключових слів. Розповіді залишалися короткими або незавершеними, спостерігалися труднощі у логічному викладі подій (зменшення на 10% порівняно з констатувальним етапом); (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

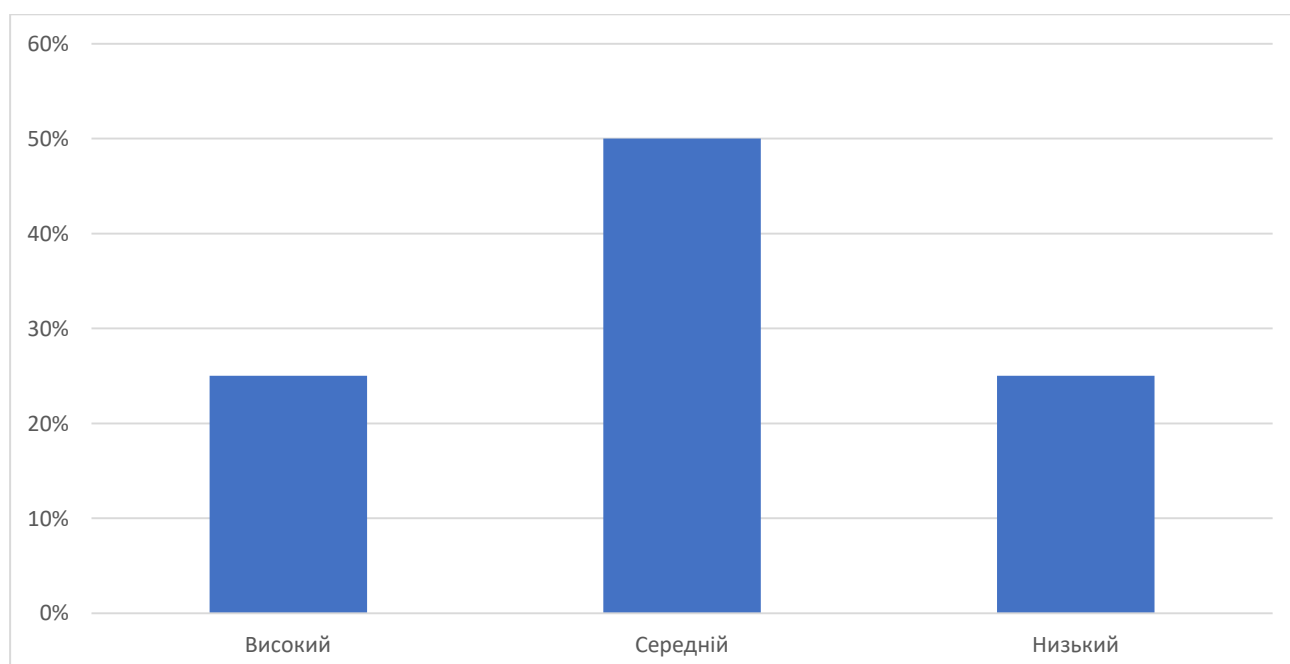
Рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на контрольному етапі дослідження

Рівень виконання завдань	Успішність	Примітки
Високий рівень	25%	Діти складали детальні, логічно послідовні розповіді, активно використовували ключові слова.
Середній рівень	50%	Діти виконували завдання з деякими труднощами: історії були менш деталізованими або з помилками.
Низький рівень	25%	Діти мали значні труднощі з побудовою зв'язних речень і використанням ключових слів.

Для унаочнення даних ми створили діаграму 3.2., наочно продемонструвати рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на контрольному етапі дослідження.

Діаграма 3.2.

Рівень виконання мовленнєвих завдань дітьми на контрольному етапі дослідження

Отже, дослідження підтвердило ефективність застосування мовленнєво-ігрових підходів. Використання різноманітних ігор, таких як сюжетно-рольова гра «Роль лікаря», настільна гра «Місто професій» та гра «Створи історію», сприяло розвитку зв'язного мовлення, формуванню зв'язних висловлювань та креативного мислення у дітей з ООП. Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів свідчить про позитивну динаміку: збільшення частки дітей з високим рівнем на 10% та зменшення частки з низьким рівнем на 10%.

3.3. Рекомендації та практичні поради щодо впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах

Впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти є важливим елементом розвитку мовлення, комунікації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. У цьому контексті важливо створити середовище, яке сприятиме ефективній взаємодії та комфортному перебуванню кожної дитини. Нижче подано рекомендації та практичні поради.

Організація простору для ігрової діяльності в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти є важливим етапом для створення комфортного та безпечного середовища, яке сприяє розвитку мовлення, комунікації та соціалізації дітей. Основною вимогою є зонування приміщення, що передбачає створення окремих просторів для різних видів мовленнєвих ігор. Такі зони мають бути чітко визначеними та відповідати певним видам діяльності, щоб діти могли легко орієнтуватися та обирати активності відповідно до своїх інтересів і потреб.

Наприклад, куточок казок і театру може включати м'які килимки, книжкові полиці з ілюстрованими книгами, ляльковий театр або фігурки персонажів. Це сприяє розвитку уяви, творчого мислення та зв'язного мовлення. У зоні настільних ігор доцільно розміщувати матеріали, що стимулюють мовленнєвий розвиток, як-от «Лото», пазли або адаптовані ігри з

простими інструкціями. Для рухливих ігор можна створити простір із мобільними конструкціями, такими як куби чи кільця, що заохочують комунікацію через взаємодію.

Особливу увагу слід приділити забезпеченню доступності простору. Важливо використовувати легкі, мобільні меблі, які легко переміщати чи адаптувати залежно від потреб дітей. Це дозволяє створити зручні умови для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Крім того, у приміщеннях мають бути відсутні бар'єри, як-от високі пороги чи сходи, а також передбачена можливість регулювання висоти меблів. Для залучення дітей із різними потребами слід використовувати адаптаційні матеріали, такі як текстуровані картки, магнітні дошки чи інтерактивні предмети, які сприяють сенсорному та мовленнєвому розвитку. Просторове планування має забезпечити достатньо місця для вільного переміщення та взаємодії.

Не менш важливим є використання візуальної підтримки. Для полегшення розуміння завдань і стимулювання комунікації можна використовувати яскраві постери, піктограми та словникові таблиці. Наприклад, постери із сюжетами чи правилами гри допоможуть дітям орієнтуватися в завданнях, а піктограми, які зображують дії, предмети чи емоції, сприятимуть спілкуванню дітей із мовленнєвими труднощами. У зоні мовленнєвих ігор доцільно розміщувати таблиці з новими словами чи фразами, які діти можуть використовувати під час ігрової діяльності. Це збагачує їхній словниковий запас і заохочує до вживання нових мовних конструкцій.

Підбір і адаптація ігрового матеріалу для мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах ЗДО є ключовим етапом, який забезпечує ефективний розвиток мовлення, комунікації та інтеграцію дітей з різними освітніми потребами. Особливу увагу слід приділити вибору таких ігор і матеріалів, які сприятимуть формуванню словникового запасу, граматичної будови мови та розвитку зв'язного мовлення. Наприклад, мовленнєві ігри, як-от «Опиши предмет», «Закінчи речення» чи «Що сталося далі?», стимулюють активне використання мовлення, формують у дітей навички послідовного викладення

думок і логічного мислення. Ігри цього типу можна доповнювати візуальними зображеннями, які полегшують розуміння завдання та сприяють його успішному виконанню.

У разі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами необхідно враховувати важливість адаптації ігрового матеріалу. Адаптація передбачає спрощення правил гри, якщо вони здаються складними для певної дитини, або введення додаткових допоміжних засобів, таких як картки, предмети чи малюнки. Наприклад, у грі «Опиши предмет» можна використовувати картки із зображенням об'єктів, що допоможуть дитині зорієнтуватися у завданні. Також можна створити спрощені інструкції у вигляді піктограм, які покроково пояснюють дії, що потрібно виконати. Такі підказки допомагають зменшити рівень тривоги у дітей і стимулюють їхню участь у мовленнєвій діяльності.

Важливим аспектом є використання багатосенсорного підходу під час підбору ігрових матеріалів. Багатосенсорність передбачає залучення різних органів чуття, що робить процес навчання більш цікавим і ефективним. Наприклад, доцільно використовувати тактильні матеріали, як-от м'які чи шорсткі поверхні, які можна описувати на дотик, або предмети зі звуковими ефектами, що сприяють розвитку слухового сприйняття. Візуальні елементи, наприклад, яскраві ілюстрації, таблиці чи картки із сюжетами, стимулюють увагу та спрощують сприйняття завдання.

Індивідуалізація підходу до мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти є основою для забезпечення ефективного розвитку мовлення кожної дитини. Вона передбачає облік індивідуальних потреб, здібностей і рівня розвитку мовленнєвих навичок. Першочерговим завданням є розробка ігрових завдань, що відповідають конкретному рівню мовленнєвого розвитку дитини. Наприклад, для дітей із базовим рівнем мовлення можна запропонувати прості вправи, такі як повторення слів чи складів, а для дітей із розвинутішими навичками – завдання, що вимагають побудови зв'язних речень або створення коротких історій.

Особливу роль відіграє рівневий підхід, який передбачає введення різнорівневих завдань, що враховують потенціал і можливості дитини. Наприклад, на початковому рівні діти можуть виконувати завдання, пов'язані з вимовою окремих звуків чи слів, тоді як на вищих рівнях їм пропонуються сюжетно-рольові ігри або вправи на складання діалогів. Такий підхід дозволяє поступово розширювати мовленнєві можливості дитини, уникаючи перевантаження і зберігаючи інтерес до діяльності. Крім того, рівневі завдання сприяють зниженню рівня тривожності у дітей, оскільки вони виконують завдання, які відповідають їхнім здібностям.

Зворотний зв'язок є ще одним ключовим елементом індивідуалізації підходу. Регулярна оцінка прогресу дитини дозволяє аналізувати її досягнення, визначати труднощі й коригувати ігрові програми відповідно до її потреб. Наприклад, педагог може використовувати журнали спостережень або відеозаписи, щоб фіксувати зміни в мовленні дитини протягом певного періоду. На основі цих даних можна адаптувати завдання, додаючи нові ігри або змінюючи підходи до їх виконання. Крім того, зворотний зв'язок допомагає дитині усвідомити свої досягнення, що підвищує її мотивацію до подальшого розвитку.

Індивідуалізація підходу забезпечує створення умов, за яких кожна дитина, незалежно від рівня розвитку мовлення, отримує можливість розкрити свій потенціал і досягти успіху. Такий підхід не лише сприяє мовленнєвому розвитку, але й допомагає дитині почуватися впевненою у своїх силах, підтримуючи її соціалізацію в колективі.

Для створення психологічного комфорту під час мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах доцільно використовувати комплексний підхід, який включає позитивне підкріплення, соціалізацію та емоційну підтримку дітей. По-перше, доцільно застосовувати методи позитивного підкріплення, щоб стимулювати впевненість дитини у власних силах. Заохочення може бути словесним (наприклад, похвала: «Чудово впорався!», «Молодець!»), невербальним (усмішка, кивок схвалення) або матеріальним

(наклейки, символічні призи). Важливо, щоб заохочення було щирим і відповідало досягненням дитини, адже це сприятиме формуванню довіри та мотивації. Такий підхід допоможе дитині відчути власний прогрес і розвинути бажання брати активну участь у подальших ігрових заходах.

По-друге, важливо залучати дітей до спільної діяльності, спрямованої на розвиток комунікативних та соціальних навичок. Для цього варто організовувати ігри, які включають групову взаємодію, наприклад, театралізовані вистави, сюжетно-рольові ігри або завдання, що передбачають командну роботу. Це дозволить дітям навчитися співпраці, підтримувати одне одного і будувати стосунки на основі взаєморозуміння. Важливо також створювати рівні умови для участі всіх дітей, включно з тими, які мають особливі освітні потреби, забезпечуючи їхню інтеграцію у колектив.

По-третє, необхідно забезпечити теплу та емоційно підтримуючу атмосферу. Педагогам варто проявляти доброзичливість, терплячість і розуміння, враховуючи індивідуальні потреби кожної дитини. У випадках, коли дитина відчуває тривогу чи сором'язливість, доцільно запропонувати їй простіші завдання або поступово залучати до гри через додаткову підтримку. Крім того, педагогам варто звертати увагу на виховання у дітей емпатії та толерантності, пояснюючи важливість взаємодопомоги та підтримки.

Отже, впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах ЗДО потребує ретельного планування та комплексного підходу. Доцільно забезпечувати продуману організацію простору, адаптацію ігрових матеріалів, індивідуалізацію завдань, а також створення комфортного психологічного середовища для всіх дітей. Важливо враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, сприяти її інтеграції в колектив і підтримувати емоційне благополуччя.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи викладене у розділі 3, можна зробити такі висновки:

1. Дослідження було проведено на базі Городенківського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) "Зірочка" Городенківської міської ради та Городенківського закладу дошкільної освіти (ясла - садок) "Веселка" Городенківської міської ради за участі дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Використані методи включали педагогічний експеримент, спостереження та діагностичні завдання для оцінки рівня зв'язного мовлення. У процесі роботи враховувалися індивідуальні мовленнєві особливості кожної дитини, що забезпечило об'єктивність результатів.

2. Ефективність мовленнєво-ігрових підходів оцінювалася під час виконання низки ігор, таких як настільні ігри «Чарівний ліс» і «Місто професій», сюжетно-рольова гра «Роль лікаря», а також ігор з правилами «Створи історію» та «Опис подорожі». Результати показали значне покращення рівня зв'язного мовлення, зокрема у формуванні граматичних конструкцій, розширенні словникового запасу та розвитку комунікативних навичок. У дітей спостерігалось підвищення зацікавленості у грі та активного мовлення, що свідчить про мотиваційний аспект ігрових методик. Зокрема, рольові ігри стали ефективним інструментом розвитку соціальних і мовленнєвих компетентностей. Виявлені позитивні результати підтвердили доцільність використання ігрових методик у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

3. Рекомендації, розроблені на основі проведеного дослідження, підкреслюють важливість системного впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах. Доцільно використовувати зонування приміщення, створюючи комфортні куточки для ігрової діяльності з адаптованими матеріалами, такими як тактильні й візуальні засоби. Рекомендується застосовувати різнорівневі завдання, які враховують індивідуальні мовленнєві особливості дітей, а також активно використовувати

сюжетно-рольові ігри для розвитку комунікації та соціалізації. Необхідно забезпечувати постійний зворотний зв'язок, оцінюючи прогрес дитини та коригуючи завдання відповідно до її потреб.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, під час проведення даного наукового дослідження ми виконали поставлені перед нами мету та завдання, а саме: визначили поняття «зв'язного мовлення» та його значення у дошкільному віці; розглянули особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами; оглянули мовленнєво-ігрову діяльність як інструмент розвитку мовлення: психолого-педагогічні аспекти; описали стратегії впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в умовах інклюзії; виділили методичні прийоми розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через гру; охарактеризували методи та організацію дослідження; проаналізували результати дослідження ефективності мовленнєво-ігрових підходів; розробили рекомендації та практичні поради щодо впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в умовах інклюзії. Зв'язне мовлення є ключовим компонентом мовленнєвої компетентності дитини, що розвивається в дошкільному віці. Воно характеризується логічністю, послідовністю, граматичною правильністю і смисловою завершеністю, забезпечуючи передачу думок, почуттів та ідей. Важливість зв'язного мовлення полягає у його здатності впливати на когнітивний розвиток, оскільки логічність висловлювань сприяє формуванню мислення, а граматична правильність – точному вираженню ідей. Смислова завершеність і координованість мовлення полегшують соціальну взаємодію дитини, дозволяючи їй будувати стосунки та виражати емоції. Усе це створює базу для успішного навчання у майбутньому.

Діти з особливими освітніми потребами мають специфічні труднощі у мовленнєвому розвитку, включаючи затримки мовлення, обмежений словниковий запас, аграматизми та порушення артикуляції. Затримка мовлення може впливати на соціальну адаптацію, а обмежений словниковий запас – ускладнювати комунікацію. Порушення граматичної структури та фонематичного слуху ще більше ускладнюють здатність формулювати зв'язні висловлювання. Особливе значення має комплексний підхід до корекції,

зокрема розвиток фонематичного слуху, артикуляційна гімнастика і створення сприятливого мовленнєвого середовища, яке мотивує до активної комунікації.

Мовленнєво-ігрова діяльність виступає потужним засобом розвитку мовлення у дітей, особливо в інклюзивному середовищі. Гра дозволяє органічно інтегрувати мовленнєві навички у природне середовище, сприяє розширенню словникового запасу та засвоєнню граматичних конструкцій. Для дітей з особливими освітніми потребами ігрові методики адаптуються відповідно до їхніх можливостей, що знижує стрес і підвищує мотивацію. Участь у рольових іграх сприяє розвитку комунікативних навичок, фонематичного слуху та інтеграції соціальних умінь. Емоційний контекст ігрової діяльності полегшує сприйняття мовленнєвих конструкцій, сприяючи подоланню психологічних бар'єрів і стимулюючи активність дітей.

Стратегії передбачають адаптацію ігор до індивідуальних особливостей кожної дитини, включаючи підбір ролей, тематик і завдань відповідно до рівня мовленнєвого розвитку. Важливим компонентом є залучення педагога як модератора, який керує процесом, вводить нові елементи в гру та сприяє розвитку мовленнєвих навичок. Інклюзивні стратегії акцентують увагу на залученні дітей із різними потребами, забезпечуючи рівні можливості для участі через використання альтернативних засобів спілкування, таких як жести чи візуальні матеріали. Це дозволяє не лише розвивати зв'язне мовлення, а й формувати соціальні навички та забезпечувати комфортне середовище.

Ефективність мовленнєво-ігрової діяльності забезпечується використанням спеціалізованих методичних прийомів, адаптованих до рівня розвитку дітей. Використання сюжетно-рольових ігор дозволяє дітям розширювати лексичний запас, формувати граматично правильні висловлювання та розвивати навички побудови діалогів. Для дітей з особливими освітніми потребами застосовуються прийоми, які враховують їхні індивідуальні особливості, такі як жестова мова, зорові і тактильні матеріали. Інтерактивні вправи, що включають ігри на розрізнення звуків і складання речень, сприяють розвитку фонематичного слуху та артикуляційної бази.

Дослідження проводилося в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти міста Городенка Івано-Франківської області. Учасниками експерименту стали діти старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами, зокрема з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення, загальним недорозвитком мовлення, дизартрією та заїканням. Для досягнення мети було застосовано педагогічний експеримент, що складався з двох етапів: констатувального та формувального. Використовувалися такі методи дослідження, як спостереження за мовленнєвою активністю, тестування рівня розвитку зв'язного мовлення, аналіз виконання мовленнєвих ігрових завдань,

Застосовані методики мовленнєвих ігор продемонстрували високу ефективність у розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Порівняння результатів до і після проведення занять показало значне покращення в рівні виконання завдань. 25% дітей досягли високого рівня, створюючи детальні та логічно послідовні розповіді, що підтверджує розвиток зв'язного мовлення та креативності. 50% дітей показали середній рівень, що свідчить про успішне засвоєння основних завдань, хоча деякі труднощі в організації розповіді залишалися. Лише 25% дітей мали низький рівень, що вказує на необхідність подальшої роботи з індивідуальними труднощами. У цілому, методики сприяли підвищенню мовленнєвого розвитку учнів та покращенню їхньої здатності до творчого вираження.

Розроблені рекомендації наголошують на значущості систематичного впровадження мовленнєво-ігрової діяльності в інклюзивних групах. Пропонується організувати простір за допомогою зонування, створюючи затишні куточки для ігор з використанням адаптованих матеріалів, таких як візуальні та тактильні засоби. Доцільно впроваджувати завдання різного рівня складності, враховуючи індивідуальні мовленнєві потреби кожної дитини. Активне застосування сюжетно-рольових ігор сприятиме розвитку комунікаційних навичок і соціальної інтеграції. Особливу увагу слід приділяти регулярному зворотному зв'язку, який дозволяє відстежувати досягнення дитини та вносити необхідні корективи до змісту ігрових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chang, F., Early, D., Winton, P. Teacher preparation for inclusive practices: Linking professional competencies to inclusive outcomes. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 2005, 26(4), pp. 307–321.
2. Maxwell, K., Buysse, V., Wesley, P. Competencies for professional development in inclusive early childhood settings. *Early Childhood Research Quarterly*, 2006, 21(2), pp. 217–230.
3. Барладим В. М. Педагогічні технології: аналіз та перспективи їх використання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. № 5. С. 116–126.
4. Бех І. Д. Особистісно-орієнтоване виховання: науково-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низовської. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с.
6. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. 2-е видання, доповнене і перероблене. Київ: Видавничий дім «Слово», 2008. 440 с.
7. Бойчук С. М., Купрієнко А. В. *Корекційна робота зі зв'язним мовленням у дітей із ЗНМ*. Київ: Вид. дім «Слово», 2019. 118 с.
8. Будаєва І. Г. Педагогічні технології формування мистецтва основ професійно-мовленнєвої культури педагога. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2011, № 5, с. 20–24.
9. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: Академія, 2003. 576 с.
10. Гавриш Н. Організовувати, але не обмежувати: управління розвитком дітей в освітньому середовищі ДНЗ. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 8–13.
11. Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі. Луганськ: Альма-матер, 2007. С. 23–60.
12. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та практика. Київ: Вища школа, 1995. 237 с.

- 13.Городецька Г. Інклюзія. Київ: Темпора, 2023. 144 с.
- 14.Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
- 15.Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: стимульний матеріал / укл. К.Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ ЛПІС ЛТД, 2008. 36 с.
- 16.Дметерко Н. В. Дитяча психологія: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2005. 194 с.
- 17.Довженко Т.О. Роль ігор та ігрових прийомів в процесі формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти. Харків: ХНПУ, 2020. С. 99-104.
- 18.Довідник учителя-логопеда / авт.-упор. С. М. Лупінович. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 112 с.
- 19.Докучина Т. О. Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2017. № 9 (2). С. 56-64.
- 20.Заброцький М. М. Основи вікової психології: навч. посіб. Тернопіль: Богдан, 2008. 112 с.
- 21.Загальне недорозвинення мовлення та його корекція: навчально-методичний посібник для здобувачів спеціальності «Спеціальна освіта» / уклад. І. В. Самойлова, О. А. Тельна. Харків, 2021. 157 с.
- 22.Іванова В. П., Малишевська В. О. Дидактичні ігри в логопедичній роботі. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. С. 67-71.
- 23.Іванова Д. Принцип самоцінності дитинства – імператив формування інклюзивної компетентності вихователя дошкільного закладу. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. №60. С. 53-63.

24. Кабельнікова Н. В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник. Херсон: Борисфен-про, 2017. 222 с.
25. Каменєва-Замараєва Т. В., Рудяк Л. В., Тимошенко Л. М. Розмовник. Логопедичні завдання для роботи вихователя. Харків: Основа, 2013, 256 с.
26. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 326 с
27. Колупаєва А., Таранченко О. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків: Кенгуру, 2018. 160 с.
28. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічна діагностика відхилень в розвитку. Проблеми та перспективи: збірник наукових праць з проблем дефектології. Луганськ, 2003. С. 131-136.
29. Косарева Г.М. Підготовка майбутніх вихователів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. № (52). С.87-90.
30. Ленів З. П. Практична реалізація інноваційних підходів до розвитку мовлення дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзії засобами української вишиванки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2020_22_18 Дата звернення: 03.01.2025.
31. Ленів З. П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_28_28 Дата звернення: 03.01.2025.
32. Лесів А. А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. *Збірник наукових праць молодих учених*. Київ, 2018. С. 103–110.
33. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення: навч. посіб. Київ: ЕксОб, 1999. 302 с.

- 34.М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1999. С. 78-84.
- 35.Мадзігон В., Федорова Н. Здібності – творчість – обдарованість особистості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. № 2. С. 96-105.
- 36.Малярчук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. Київ., 1997. С. 24-36.
- 37.Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://aqce.com.ua/vipusk-n9-2017/mironova-sp-robota-fahivciv> Дата звернення: 03.01.2025.
- 38.Миронова С. П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання / за ред. Т. В. Махукової. Луганськ: «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 137-139.
- 39.Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Київ: КДНК, 1999. 348 с.
- 40.Яворська С. Т. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності дошкільників // *Освітні обрії*. — 2019. — Т. 49, № 2. — С. 41–44.
- 41.Пашенко М., Красноштан І. Педагогіка. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 228 с.
- 42.Педагогічна майстерність: навч. посіб. / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 397 с.
- 43.Поніманська Т. Дошкільна педагогіка. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
- 44.Поніманська Т. Основи дошкільної педагогіки. Київ: Основа, 1999. С. 168-198.
- 45.Прокопенко І., Грньова В., Іонова О. Педагогіка. Базовий підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків: Фоліо, 2015. 572 с.
- 46.Рібцун Ю. В. Звукові намистинки: формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Тернопіль: Мандрівець, 2020. С. 88–130.

- 47.Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 258 с.
- 48.Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 100 с.
- 49.Сак Т. В. Особлива дитина: від народження до 6 років: поради батькам. Київ: Літера ЛТД, 2008. 144 с.
- 50.Софій Н. З., Колупаєва А. А., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Київ: ЦППО АПН України, 2017. 128 с.
- 51.Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / за ред. В. І. Бондаря. Луганськ: Альма-матер, 2003. 436 с.
- 52.Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2014. 104 с.
- 53.Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ: ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.
- 54.Трофименко Н. М., Головкіна Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з недорозвиненням мовлення за допомогою ігор. Неперервна професійна освіта і наука. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. С. 48-53.
- 55.Чепіль М., Дудник М. Педагогічні технології. Київ: Академія, 2012. 224 с.
- 56.Швайка Л. Інклюзія в ЗДО. Харків: Основа, 2019. 144 с.
- 57.Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 248 с.
- 58.Шевців З. Основи соціально-педагогічної діяльності. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 248 с.
- 59.Шелестова Л. В. Інтелектуальний розвиток старших дошкільників і першокласників: теорія і практика. *Педагогічний та психологічний досвід*. 2017. № 2. С. 21-26.

- 60.Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2013, № 3, с. 273–277.
- 61.Яремчук О. Я., Кравченко К. Л. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників: особливості вияву та психокорекційна робота. *Вісник практичної психології та соціальної роботи*.2019. №17. С. 219-227.

ДОДАТКИ

Додаток А

Настільна гра «Чарівний ліс»

Продовження додатка А

			
			
Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.
			
Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.	Прочитай задану букву. Назви три слова, які починаються на цю букву. Придумай одне речення з будь-яким із цих слів.

Продовження додатка А

Р

Прочитай задану букву.
Назви три слова, які
починаються на цю букву.
Придумай одне речення з
будь-яким із цих слів.

С

Прочитай задану букву.
Назви три слова, які
починаються на цю букву.
Придумай одне речення з
будь-яким із цих слів.

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Розглянь малюнок.
Придумай та розкажи коротку історію.
Дай своїй історії назву.
Можеш використати початок:
Одного разу...
Якось ми з друзями...
На вихідних...

Продовження додатка А

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

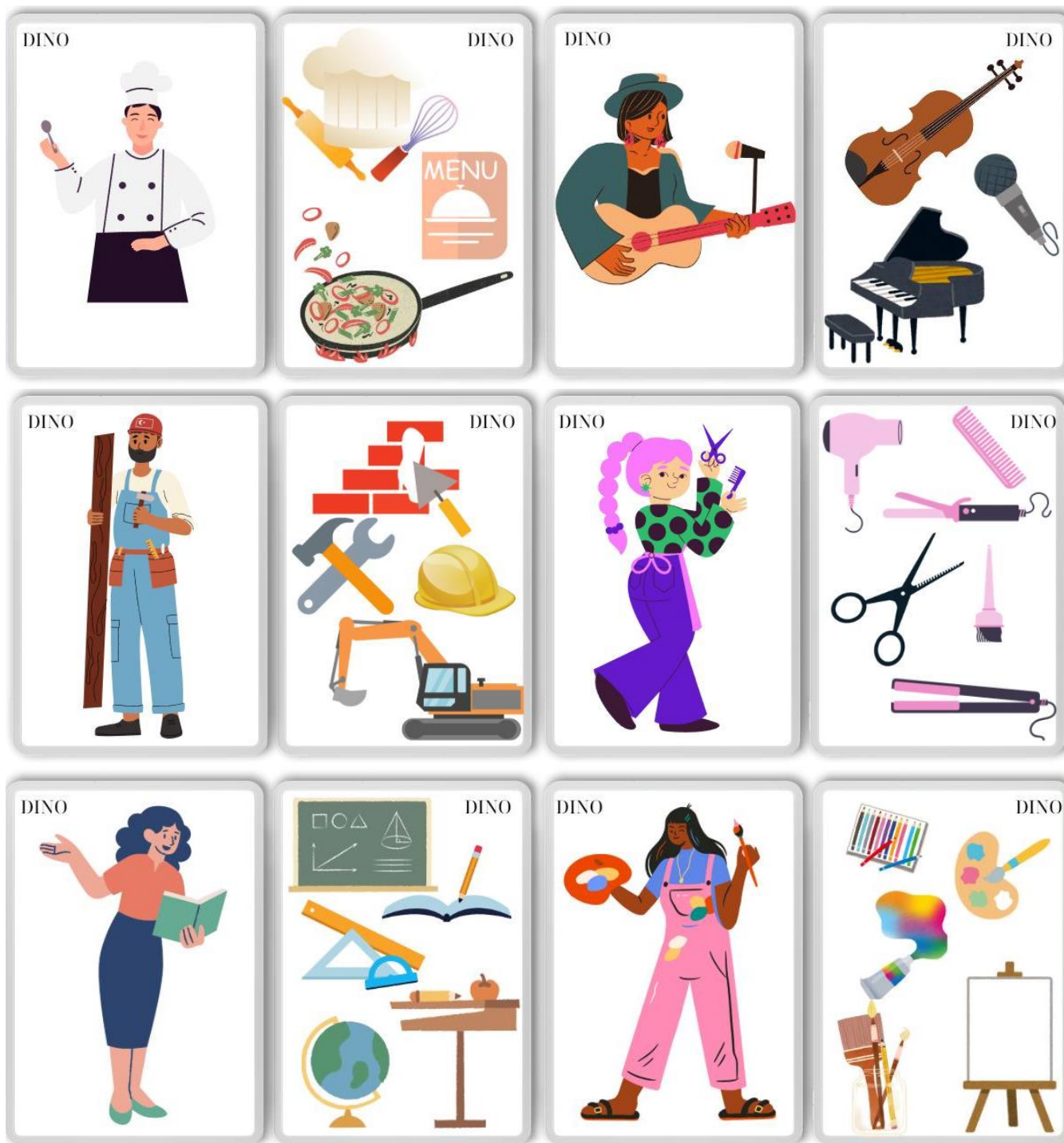
Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Розглянь зображення на картці.
Опиши предмет, відповідаючи на
запитання:
Який? Яка? Яке?
З чого зроблений?
Де можна побачити цей предмет?

Настільна гра «Місто професій»

Продовження додатка Б

Гра з правилами «Створи історію».

М'яч

Олвець

Лялька

Маши́нка

Ложка

Кни́га

Годинни́к

Ча́пка

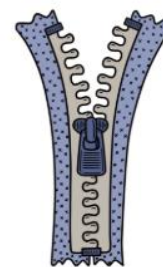
Дзвіно́к

Стіле́ць

Капелю́х

Змійка

Продовження додатка В

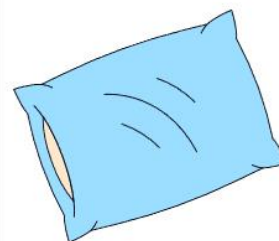
Ліжко

Лампа

Шкарпетки

Подушка

Двері

Дзеркало

Гітара

Мікрофон

Морква

Сир

Торт

Банан

Риба

Качка

Півень

Пінгвін

Продовження додатка В

Мавпа

Жаба

Кенгуру

Черепаша

Їжак

Сова

Білка

Папуга

Лисиця

Жираф

Крокодил

Тигр

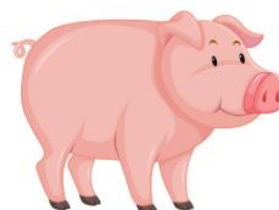
Собака

Кролик

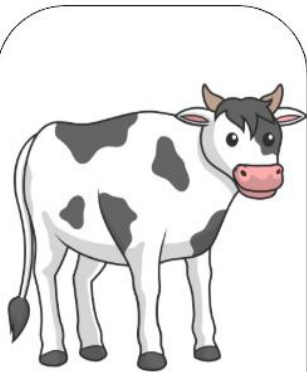

Слоник

Свиня

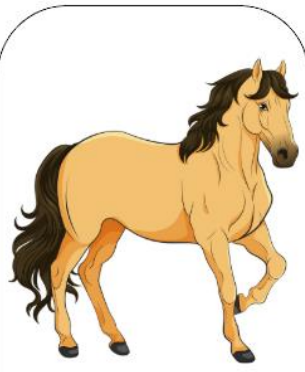
Продовження додатка В

Корова

Вівця

Кінь

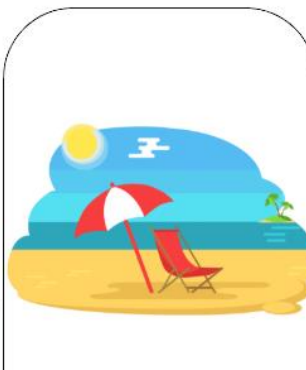
Коза

Озеро

Ліс

Пляж

Подвір'я

Дітячий
майданчик

Бібліотека

Магазин

Кімната

Парк

Річка

Ферма

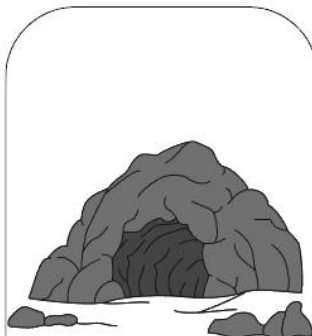

Поле

Продовження додатка В

Зупинка

Печера

Водоспад

Гори

Замок

Школа

Кафе

Поліція

Аеропорт

Фонтан

Басейн

Дупло

Гра з правилами «Опис подорожі»

Море

Фрази-опори:
 Ми приїхали на теплий пляж...
 Я купався у морі та грався у піску...
 Було весело й тепло, мені дуже сподобалося!

Ліс

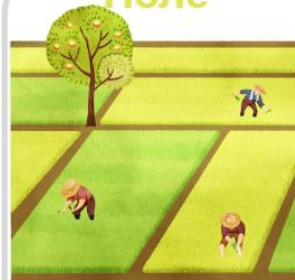
Фрази-опори:
 • Я гуляв у лісі й побачив...
 • На галявині росли...
 • Там було тихо, затишно й пахло...

Гори

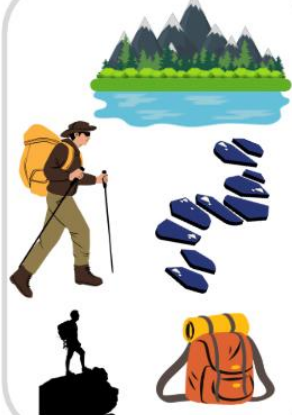

• Фрази-опори:
 • Ми піднялися високо в гори...
 • Навколо все було біле від снігу...
 • Ми каталися на лижах і сміялися...

Поле

Фрази-опори:
 • Я прийшов на велике зелене поле...
 • На ньому росли...
 • Мені було спокійно й радісно серед природи.

Місто

Фрази-опори:
 • Ми приїхали до великого міста...
 • На вулицях було багато машин і людей...
 • Найбільше мені сподобався...

Зоопарк

Фрази-опори:
 • Ми приїхали у зоопарк...
 • Я побачив у зоопарку...
 • Найбільше мене здивував...

Космос

Фрази-опори:
 • Ми полетіли у космос на ракеті...
 • Я бачив багато зірок і планет...
 • Було дуже тихо, але красиво...

Антарктида

Фрази-опори:
 • Ми вирушили на крижаний полюс...
 • Там живуть білі ведмеді...
 • Було холодно, але дуже цікаво...

Продовження додатка Г

